

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ПАЛЮХ Владислав Михайлович

**Загальнодержавні податки і збори у складі доходів
місцевих бюджетів України /**
**National taxes and fees in the revenues of local budgets
of Ukraine**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма - Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФм-21
В. М. Палюх

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, С. Л. Коваль

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Теоретичні аспекти податків і зборів в системі доходів місцевих бюджетів України та їх нормативно-правове забезпечення	6
1.1. Соціально-економічний зміст податків і зборів, їх склад та роль у наповненні місцевих бюджетів	6
1.2. Нормативно-правове забезпечення справляння загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів України	12
Розділ 2. Вітчизняна практика та проблематика надходження загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів	20
2.1. Податок на доходи фізичних осіб в системі податкових надходжень місцевих бюджетів	20
2.2. Особливості справляння інших загальнодержавних податків і зборів: динаміка, характеристика і параметри	29
2.3. Загальнодержавні податки і збори у складі податкових надходжень бюджету Тернопільської міської територіальної громади	38
Розділ 3. Стратегічні орієнтири зростання дохідної частини місцевих бюджетів України за рахунок загальнодержавних податків і зборів у контексті світового досвіду	43
Висновки	50
Список використаних джерел	53

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена потребою посилення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації та воєнних викликів, що суттєво впливають на структуру та динаміку доходів місцевих бюджетів. Зміни у бюджетному законодавстві, перерозподіл податкових повноважень між державним і місцевим рівнями, а також значна залежність громад від трансфертів із державного бюджету актуалізують питання ефективного використання потенціалу загальнодержавних податків і зборів як інструменту зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. В умовах післявоєнного відновлення України забезпечення фінансової стійкості територій через раціональну систему податкових надходжень є одним із ключових напрямів державної фінансової політики.

Проблематика формування дохідної частини місцевих бюджетів є предметом гострих наукових дискусій серед широкого кола учених-економістів та практиків. Зокрема, таких як: Т. Богдан, Г. Гончар, В. Горин, А. Даниленко, Дем'янишин, О. Кириленко, А. Крисоватий, З. Лободіна, І. Луніна, І. Лютий, І. Сидор, О. Сукач, І. Чугунов, С. Юрій тощо.

Метою дослідження є обґрунтування ролі, структури та ефективності використання загальнодержавних податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів України та визначення напрямів їх оптимізації з урахуванням соціально-економічних та інституційних особливостей розвитку держави.

Завдання дослідження полягають у:

- з'ясуванні теоретичних засад формування системи загальнодержавних податків і зборів;
- аналізі їх динаміки, структури та частки у доходах місцевих бюджетів;
- визначенні факторів, що впливають на податкову спроможність територіальних громад;
- оцінці ефективності механізмів перерозподілу податкових надходжень;

– розробленні пропозицій щодо підвищення фіскальної автономії місцевого самоврядування.

Об'єктом дослідження є система податкових надходжень до місцевих бюджетів України в умовах децентралізації та фінансової трансформації.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та використання загальнодержавних податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічних процесів: аналіз і синтез, порівняльний, структурно-логічний, статистичний, економіко-математичний, графічний, індексний та методи системного і поведінкового аналізу для оцінки впливу податкових рішень на бюджетну стійкість громад.

Інформаційну базу дослідження складають нормативно-правові акти України (Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, закони України та постанови Кабінету Міністрів), офіційні статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби, Державної податкової служби, Державної служби статистики, матеріали наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, аналітичні звіти міжнародних організацій, а також власні розрахунки автора на основі відкритих фінансових даних.

Елементами наукової новизни кваліфікаційної роботи є удосконалення теоретико-методичного підходу до визначення ролі загальнодержавних податків і зборів у формуванні фінансової спроможності місцевих бюджетів; проведено аналіз вітчизняної практики формування податкових надходжень місцевих бюджетів за рахунок загальнодержавних податків і зборів, подано їх оцінку у контексті стійкості місцевих бюджетів в умовах війни; запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення міжбюджетних відносин через оптимізацію розподілу загальнодержавних податків між державним і місцевим рівнями, що забезпечує підвищення фінансової автономії громад і сприяє їх сталому розвитку.

Результати наукового дослідження можуть бути використані в діяльності місцевих фінансових органів та органів ДПСУ, органів місцевого самоврядування при формуванні дохідної частини місцевих бюджетів у контексті загальнодержавних податків і зборів.

Основні положення, висновки і пропозиції кваліфікаційної роботи опубліковано у збірниках наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Робота викладена на 58 сторінках машинописного тексту, містить 5 рисунків і 9 таблиць. Список використаних джерел нараховує 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В СИСТЕМІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ТА ЇХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Соціально-економічний зміст податків і зборів, їх склад та роль у наповненні місцевих бюджетів

Соціально-економічний зміст податків і зборів полягає в тому, що вони виступають головним інструментом формування фінансових ресурсів держави та місцевого самоврядування, а також засобом перерозподілу доходів між різними секторами економіки з метою забезпечення суспільних потреб і реалізації соціально-економічної політики. Податки і збори є формою обов'язкових платежів, що виражають економічні відносини між державою та платниками і ґрунтуються на принципах справедливості, рівності, економічної доцільності та стабільності. Їх соціальний зміст виявляється у забезпеченні соціальної солідарності, фінансуванні суспільних благ і послуг, підтриманні соціальної рівноваги, тоді як економічний зміст проявляється у впливі на виробничу, інвестиційну та споживчу поведінку суб'єктів господарювання, формуванні стимулів до розвитку або стримування окремих галузей економіки.

Склад податкової системи України охоплює загальнодержавні та місцеві податки і збори, кожен з яких має визначене законодавством економічне призначення. До загальнодержавних належать: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, мито, рентні платежі, екологічний податок та інші надходження, частина яких спрямовується до місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України. Місцеві податки і збори: податок на майно (земельний, транспортний, на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та єдиний податок, які забезпечують формування власної дохідної бази територіальних громад і визначають рівень їх фінансової самодостатності.

Роль податків і зборів у наповненні місцевих бюджетів є визначальною, оскільки саме вони формують основну частину доходів місцевого рівня, створюють фінансові передумови для виконання громадою своїх повноважень і забезпечення соціально-економічного розвитку території. ПДФО є головним джерелом наповнення місцевих бюджетів, адже відображає рівень ділової активності, зайнятості населення та офіційного доходу громадян. Значну роль відіграє також єдиний податок, що забезпечує підтримку малого бізнесу і водночас наповнює місцеві бюджети. Місцеві податки на майно сприяють підвищенню ефективності використання земельних ресурсів і нерухомості, а акцизний податок із роздрібною торгівлі підсилює податкову базу громад.

Таким чином, податки і збори виконують не лише фіскальну, а й стимулюючу функцію, впливаючи на економічну поведінку суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва, інвестиційний клімат і соціальну стабільність у регіонах. Ефективна організація податкової системи, належне адміністрування надходжень і раціональний розподіл податків між рівнями бюджетної системи сприяють зміцненню фінансової основи місцевого самоврядування, забезпеченню бюджетної стійкості та підвищенню якості публічних послуг для населення.

Податок як економічна категорія відображає об'єктивні суспільно-економічні відносини між державою та платниками щодо примусового вилучення частини створеного національного доходу з метою формування централізованих фінансових ресурсів для виконання функцій держави та задоволення суспільних потреб [17]. Його сутність полягає у перерозподілі вартості між різними учасниками економічної системи, що забезпечує фінансове підґрунтя функціонування державних інститутів, стимулює або стримує економічну активність і впливає на соціально-економічну рівновагу в суспільстві.

Аналіз наведених у таблиці 1.1 наукових підходів свідчить про наявність кількох основних груп трактувань економічного змісту податків.

Таблиця 1.1

**Класичні та сучасні підходи до визначення
економічного змісту податків [13]**

Автор	Визначення податків	Ключове значення
А. Сміт	Справедлива ціна народу за плату державних послуг.	Плата за послуги держави
Д. Рікардо	Частина продукту землі і праці, яка знаходиться в розпорядженні уряду	Перерозподіл на користь держави
А.М. Соколовська	Частина багатства, яку громадяни дають державі і місцевим органам влади для задоволення колективних потреб.	Перерозподіл на користь держави
С.В. Барулін	Своєрідна ціна монополістичної купівлі–продажу послуг держави при виконанні нею своїх функцій.	Плата за послуги держави
К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю	Примусова сплата уряду домашніми господарствами або підприємствами грошових коштів (послуг, товарів), яка не є штрафом, накладеним державою (судом) за незаконні дії.	Примусове стягнення коштів
Е. Селігман	Примусовий збір, що справляється державою з окремої особи для покриття видатків, спричинених загальнодержавними потребами безвідносно до вигід платника такого податку.	Примусове стягнення коштів
М. Фрідмен	Примусові збори, що стягуються на користь держави чи суспільства.	Примусове стягнення коштів
М.В. Орлов, А.М. Олександров	Примусове відчуження частини національного доходу трудящих мас на утримання буржуазного апарату.	Примусове стягнення коштів
В.М. Федосов	Підсистема виробничих відносин, які виникають на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення, мають вторинний, похідний, перерозподільний характер.	Перерозподіл на користь держави
А.А. Соколов	Збір, який вилучається державною владою для покриття витрат чи досягнення цілей економічної політики.	Плата за послуги держави
В.М. Опарін	Обов'язкові, нееквівалентні, неповоротні, нецільові, регулярні платежі юридичних та фізичних осіб державі, призначені для фінансового забезпечення реалізації її функцій.	Плата за послуги держави
Дж. Мілль	Плата підприємств за сприятливі умови господарювання з боку держави.	Плата за послуги держави
В.Т. Бусел	Обов'язковий грошовий збір, що стягується органами влади з фізичних та юридичних осіб у бюджетну систему за ставкою, встановленою в законодавчому порядку.	Перерозподіл на користь держави
Податковий кодекс України	Обов'язковий безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового кодексу України.	Перерозподіл на користь держави

1. Класичний підхід — податок як плата за послуги держави. До цієї групи належать погляди А. Сміта, С.В. Баруліна, А.А. Соколова, В.М. Опаріна та Дж. Мілля. У їхніх працях податок розглядається як своєрідна «ціна» за

отримання суспільних благ і державних послуг, необхідних для функціонування економіки та суспільства. Такий підхід акцентує на еквівалентності взаємовідносин між державою та громадянами: податок є платою за захист, безпеку, правопорядок, інфраструктуру й інші суспільні блага. Цей підхід відображає ранні концепції фіскальної держави, у межах яких головна мета податку — забезпечення утримання державного апарату та виконання базових функцій держави.

2. *Перерозподільний підхід — податок як форма вилучення частини доходу на користь держави.* Його представниками є Д. Рікардо, А.М. Соколовська, В.М. Федосов, В.Т. Бусел і норми Податкового кодексу України. В основі цього підходу лежить уявлення про податок як економічний механізм перерозподілу доходів між секторами економіки, соціальними групами та територіями з метою фінансування суспільних потреб. Податок трактується як об'єктивний інструмент забезпечення рівноваги у розподілі ресурсів, що сприяє формуванню фінансової системи держави. Цей підхід є домінуючим у сучасній українській фінансовій науці та законодавстві, оскільки саме через податкові надходження держава реалізує функції економічного регулювання, соціального захисту та розвитку територій.

3. *Примусовий підхід — податок як форма обов'язкового стягнення коштів.* До цієї групи належать визначення К.Р. Макконнелла і С.Л. Брю, Е. Селігмана, М. Фрідмена, М.В. Орлова та А.М. Олександрова. Вони підкреслюють примусовий характер податків як владного, одностороннього акту держави, який не має безпосередньої компенсації для платника. Такий підхід розглядає податок як необхідний, але нееквівалентний елемент економічних відносин, що базується на примусі, а не на добровільному обміні. У його межах акцент робиться на функції фіскального примусу й на тому, що держава здійснює вилучення частини доходів не як послугу, а як суспільний обов'язок громадян і підприємств.

Узагальнення наведених підходів дозволяє зробити висновок, що податок як економічна категорія має багатовимірний характер і поєднує в собі елементи

плати, примусу та перерозподілу. Класичні теорії зосереджуються на еквівалентному характері податку як плати за послуги держави, що відповідає початковим етапам становлення ринкових економік. Неокласичні та сучасні підходи — на перерозподільній і регулюючій ролі податків, які розглядаються не лише як джерело наповнення бюджету, а й як інструмент соціально-економічного балансу, стимулювання розвитку та забезпечення державних функцій.

Таким чином, у сучасній фінансовій науці податок доцільно визначати як обов'язковий, нееквівалентний, безповоротний платіж, що здійснюється з метою формування публічних фінансів і забезпечення реалізації державних і суспільних функцій, поєднуючи у собі риси як примусового вилучення, так і справедливої участі кожного громадянина у фінансуванні спільних потреб.

Специфічні ознаки податку подано на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Специфічні ознаки податку [26]

Податок як економічна категорія має низку специфічних ознак, які відрізняють його від інших фінансових інструментів і відображають його сутність як основного механізму формування публічних фінансів. Насамперед,

податок є обов'язковим платежем, що встановлюється державою на законодавчому рівні й підлягає сплаті всіма суб'єктами, визначеними у податковому законодавстві. Його сплата не залежить від волі платника, а є проявом його економічної та громадянської відповідальності перед суспільством. Така ознака відображає владно-примусовий характер податкових відносин, у яких держава виступає домінуючою стороною.

Податок має безповоротний і безеквівалентний характер. Це означає, що кошти, сплачені платниками, не повертаються у вигляді безпосередніх матеріальних чи фінансових вигід. Водночас їх сплата забезпечує колективні вигоди у вигляді суспільних благ: безпеки, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, оборони тощо. Відсутність прямої компенсації відрізняє податки від платежів ринкового типу, таких як ціна або тариф, де існує пряма залежність між оплатою і споживанням послуги [27].

Податок є нецільовим платежем, що означає відсутність чіткої прив'язки між сумою сплаченого податку і конкретним напрямом використання коштів. Це забезпечує мобільність бюджетних ресурсів і створює можливість для фінансування різних сфер діяльності держави відповідно до поточних соціально-економічних пріоритетів. Така ознака надає податку універсальності у забезпеченні фінансових потреб державного сектора.

Важливою характеристикою є регулярність податкових надходжень. Податки мають систематичний характер сплати, що дозволяє державі прогнозувати бюджетні ресурси та забезпечувати стабільність фінансової системи. Регулярність сплати податків сприяє плановості у формуванні доходів бюджету й гарантує виконання державою її соціальних і економічних функцій.

Ще однією ознакою податку є його перерозподільна функція. Податки виступають засобом вторинного розподілу національного доходу між різними секторами економіки, територіями та соціальними групами населення. Через податкову систему держава здійснює вирівнювання доходів, підтримує малозабезпечені верстви населення, стимулює розвиток окремих галузей і

регіонів. Ця ознака поєднує економічну та соціальну сутність податку як інструменту реалізації державної політики.

Податки також характеризуються невідплатністю, тобто їх сплата не надає платнику юридичного права вимагати конкретну вигоду або послугу від держави. Це підкреслює їх суспільний характер, адже сплата податків є внеском кожного громадянина у спільну справу забезпечення функціонування держави.

Окремою специфічною рисою є зв'язок податку з рівнем економічного розвитку країни. Ефективність податкової системи та структура податкових надходжень «залежать від рівня виробництва, доходів населення, стану фінансових ринків, тінізації економіки та рівня довіри до державних інститутів» [29]. Податки відображають економічну модель суспільства, рівень його соціальної відповідальності й здатність держави ефективно управляти публічними ресурсами.

Таким чином, специфічні ознаки податку як економічної категорії полягають у його обов'язковості, примусовості, безповоротності, нееквівалентності, нецільовому характері, регулярності, перерозподільній функції та суспільній спрямованості. Сукупність цих властивостей визначає податок не лише як фінансово-правовий інструмент, а й як ключовий елемент економічної системи, що забезпечує функціонування держави, стабільність бюджету та реалізацію соціально-економічних цілей суспільства.

1.2. Нормативно-правове забезпечення справляння загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів України

Нормативно-правове забезпечення справляння загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів України ґрунтується на системі законодавчих і підзаконних актів, які регламентують принципи побудови, механізми адміністрування та порядок зарахування податкових надходжень до бюджетів різних рівнів. Основою правового регулювання виступає Податковий

кодекс України [41], який є базовим нормативно-правовим актом, що визначає систему загальнодержавних податків і зборів, їх правову природу, економічне призначення, принципи побудови, а також механізми справляння і розподілу між державним і місцевими бюджетами. Його положення формують основу єдиної податкової політики держави, спрямованої на забезпечення стабільних надходжень до бюджетів усіх рівнів, створення умов для розвитку економіки, стимулювання підприємницької діяльності та забезпечення соціальної справедливості у розподілі податкового навантаження. Кодекс встановлює чіткі правила визначення платників податків, об'єктів оподаткування, податкових ставок, бази оподаткування, порядку нарахування і строків сплати, а також передбачає правові механізми відповідальності за порушення податкового законодавства.

Важливим елементом Податкового кодексу є регулювання розподілу надходжень загальнодержавних податків між бюджетами різних рівнів, що має вирішальне значення для забезпечення фінансової децентралізації. Саме через цей документ визначаються пропорції, за якими надходження податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, акцизного податку з реалізації підакцизних товарів, рентної плати за використання природних ресурсів та інших загальнодержавних податків зараховуються до місцевих бюджетів. Це дозволяє органам місцевого самоврядування отримувати гарантовану частку від загальнодержавних податкових надходжень і формувати власні ресурси для виконання делегованих повноважень.

Кодекс визначає також принципи, що регулюють податкові відносини, серед яких обов'язковість сплати податків, рівність усіх платників перед законом, справедливість, економічна обґрунтованість, стабільність податкового законодавства, прозорість та підзвітність органів державної влади. Ці принципи забезпечують правову визначеність для платників, стабільність фіскальної системи та передбачуваність бюджетних доходів. У межах реалізації цих засад Кодекс встановлює норми щодо функціонування Державної податкової служби як центрального органу виконавчої влади, відповідального за адміністрування

податків, контроль за правильністю їх обчислення, своєчасність сплати та повноту надходження до бюджетів.

Податковий кодекс є також правовою основою для врегулювання відносин між платниками і державою, включаючи порядок податкового обліку, звітності, надання податкових консультацій, проведення перевірок, оскарження рішень контролюючих органів і застосування санкцій. Він визначає гарантії прав платників податків, зокрема щодо недопущення подвійного оподаткування, захисту від неправомірних дій посадових осіб і забезпечення справедливого судового захисту у сфері оподаткування.

Завдяки комплексному характеру Податковий кодекс України виступає не лише інструментом фіскального регулювання, а й важливим чинником економічного розвитку, оскільки через нього реалізується державна стратегія стимулювання інвестицій, підтримки малого бізнесу, запобігання тінізації економіки та забезпечення соціально орієнтованого перерозподілу доходів. Його положення створюють правову базу для ефективного функціонування податкової системи, зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів і забезпечення стабільного розвитку держави.

Бюджетний кодекс України [14] регламентує засади формування та розподілу доходів між бюджетами різних рівнів, визначає нормативи відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів. Саме через положення цього кодексу реалізується механізм фінансової децентралізації, який забезпечує територіальним громадам частку від надходжень податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, акцизного податку, рентних платежів та інших загальнодержавних податків. Це створює правові умови для формування стабільної дохідної бази місцевих бюджетів і підвищення їх фінансової самостійності.

Бюджетний кодекс України є ключовим нормативно-правовим актом, який забезпечує організаційно-правову основу функціонування бюджетної системи держави, визначає принципи її побудови, порядок формування та розподілу доходів і видатків між бюджетами різних рівнів, а також регламентує

міжбюджетні відносини. Він встановлює чіткі правила розмежування фінансових ресурсів між державним бюджетом, бюджетами АР Крим, обласними, районними та бюджетами територіальних громад. Однією з основних його функцій є визначення нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів, що дозволяє забезпечити фінансову рівновагу та стабільність усієї бюджетної системи.

Положення Бюджетного кодексу визначають механізм реалізації фінансової децентралізації, що є фундаментом сучасної системи місцевого самоврядування. Саме через цей документ держава гарантує територіальним громадам стабільні та прогнозовані джерела доходів, зокрема частину надходжень від загальнодержавних податків: податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств приватного сектору, акцизного податку з роздрібною торгівлі підакцизними товарами, рентних платежів за користування природними ресурсами, а також екологічного податку. Таке нормативне закріплення частки участі місцевих бюджетів у загальнодержавних податкових надходженнях дає змогу громадам отримувати власні фінансові ресурси для виконання делегованих і власних повноважень, що істотно підвищує їх фінансову автономію.

Бюджетний кодекс також визначає правила розподілу трансфертів між бюджетами, включаючи базову дотацію, субвенції та реверсну дотацію, які слугують інструментами вирівнювання фінансової спроможності територіальних громад. Це забезпечує реалізацію принципу бюджетної справедливості, коли громади з нижчим рівнем доходів отримують підтримку з державного бюджету для фінансування базових соціальних послуг. Водночас громади з високими доходами частково передають частину своїх ресурсів через реверсну дотацію, що сприяє більш збалансованому розвитку територій і запобігає надмірним регіональним диспропорціям.

Закон також регулює питання бюджетного планування, контролю за виконанням бюджетів, фінансової звітності, аудитів і відповідальності за порушення бюджетного законодавства. Він закріплює принципи відкритості,

прозорості, цільового та ефективного використання бюджетних коштів, а також визначає обов'язки органів місцевого самоврядування щодо публічного звітування про використання фінансових ресурсів. У межах реалізації цих принципів Кодекс встановлює механізми середньострокового бюджетного планування, що дозволяють громадам прогнозувати власні доходи й видатки на кілька років уперед і здійснювати більш раціональне управління фінансовими потоками.

Окреме місце в Бюджетному кодексі посідають норми, спрямовані на забезпечення фінансової дисципліни, що передбачають чітку регламентацію порядку надходження податків і зборів, їх розподілу між бюджетами, а також контрольні функції органів ДКСУ щодо своєчасного перерахування коштів. Завдяки цим положенням забезпечується стабільність фінансових потоків, прозорість руху бюджетних коштів і унеможливується їх нецільове використання.

Отже, Бюджетний кодекс України є системоутворюючим елементом у сфері бюджетно-податкового регулювання, який визначає порядок справляння і розподілу загальнодержавних податків та зборів, створює правові передумови для ефективного функціонування механізму фінансової децентралізації, підвищення фінансової спроможності територіальних громад і забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів на принципах справедливості, стабільності та прозорості.

Важливу роль у нормативно-правовому забезпеченні справляння загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів України відіграють спеціальні закони, які визначають організаційні засади функціонування податкової системи, повноваження контролюючих органів та порядок взаємодії між державними і місцевими фінансовими інституціями. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [42] встановлює правові, організаційні та фінансові основи діяльності органів місцевої влади, закріплює їхні бюджетні права, компетенцію у сфері формування, затвердження та виконання місцевих бюджетів, а також право самостійно визначати напрями використання

отриманих коштів. У межах цього закону визначено, що «органи місцевого самоврядування беруть участь у процесі розроблення місцевої податкової політики, а також у здійсненні контролю за надходженнями податкових платежів, що зараховуються до їхніх бюджетів» [42].

Не менш важливим є Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [43], який визначає правові механізми створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, запобігання надмірному регуляторному тиску на бізнес і формування збалансованої податкової політики. Його реалізація впливає на податкову базу територіальних громад, оскільки через стабільне нормативне середовище і прогнозовану регуляторну політику створюються передумови для зростання доходів суб'єктів господарювання, що, у свою чергу, підвищує надходження до місцевих бюджетів від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, земельного податку та інших платежів.

Щорічні закони України про Державний бюджет мають тимчасовий, але надзвичайно важливий характер, оскільки саме вони встановлюють конкретні нормативи відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів на відповідний бюджетний період, визначають обсяги міжбюджетних трансфертів, розміри базової та реверсної дотацій, а також фінансові параметри субвенцій (див. табл. 1.2).

Ці закони фактично конкретизують реалізацію положень Бюджетного кодексу, враховуючи економічну ситуацію, пріоритети державної політики та особливості соціально-економічного розвитку територій у поточному році.

Важливим складником правового регулювання є також підзаконні нормативно-правові акти, які розробляються і затверджуються КМУ, МФУ, ДПСУ та ДКСУ. Ці документи деталізують практичні механізми реалізації податкового законодавства, зокрема порядок обліку платників податків, подання податкової звітності, перерахування коштів до бюджетів, здійснення контролю за правильністю обчислення податкових зобов'язань, застосування санкцій, а також ведення інформаційних баз і єдиних державних реєстрів.

Особливо важливими є постанови Кабінету Міністрів, що регулюють питання взаємодії між податковими органами та органами місцевого самоврядування у частині адміністрування надходжень, а також накази Міністерства фінансів, які визначають порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів і методику звітності про доходи.

Таблиця 1.2

Розподіл загальнодержавних і місцевих податків та зборів між місцевими бюджетами різних рівнів у 2025 році

Стаття доходів	Розмір надходжень (%) у місцеві бюджети		
	сільські, селищні, міських територіальних громад	районні	обласні
Податок на доходи фізичних осіб (крім утриманого з пасивних доходів — відсотків на вклад)	60,00	0,00	15,00
Податок на прибуток підприємств (крім підприємств державної і комунальної власності)	10,00	0,00	10,00
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	100,00	100,00	100,00
Рентна плата у місцеві бюджети за:			
користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (окрім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину)	5,00	5,00	25,00
користування надрами для видобування бурштину (за місцем знаходженням/видобутку) бурштину	30,00	0,00	0,00
користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення	100,00	0,00	0,00
спеціальне використання води (окрім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), яку спрямовують у місцеві бюджети — обласні	0,00	0,00	45,00
спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини заготовленої в порядку рубок головного користування	37,00	0,00	0,00
користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (окрім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України)	3,00	5,00	2,00
Акцизний податок від реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	100,00	0,00	0,00
Податок на майно (плата за землю, податок на нерухомість, транспортний податок)	100,00	0,00	0,00
Єдиний податок	100,00	0,00	0,00
Збір за місця для паркування транспортних засобів	100,00	0,00	0,00
Туристичний збір	100,00	0,00	0,00

Примітка. Складено за даними [14]

Сукупність законів і підзаконних актів створює цілісну нормативно-правову систему, яка забезпечує прозоре, стабільне й ефективне функціонування механізму справляння загальнодержавних податків і зборів. Така система узгоджує інтереси держави і територіальних громад, гарантує належне надходження фінансових ресурсів до місцевих бюджетів, формує правові засади фінансової автономії місцевого самоврядування та сприяє підвищенню результативності податково-бюджетної політики України загалом.

Відповідно до міжнародних зобов'язань України, у сфері податкового адміністрування впроваджуються стандарти та рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародного валютного фонду (IMF) та Світового банку, що сприяє гармонізації національного законодавства з європейськими нормами. Зокрема, імплементація принципів фіскальної прозорості, звітності та підзвітності органів влади підвищує довіру до податкової системи й ефективність розподілу загальнодержавних податків між бюджетами.

Таким чином, нормативно-правова база справляння загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів України є комплексною, багаторівневою системою, яка забезпечує єдність податкової політики, визначає механізми наповнення місцевих бюджетів і сприяє реалізації принципів фінансової децентралізації. Її ефективне функціонування є ключовою умовою зміцнення бюджетної спроможності територіальних громад, забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів і збалансованості державних фінансів.

РОЗДІЛ 2.

ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА НАДХОДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1. Податок на доходи фізичних осіб в системі податкових надходжень місцевих бюджетів

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним із ключових загальнодержавних податків, який має вирішальне значення для формування дохідної частини місцевих бюджетів в Україні, зокрема у 2022–2025 рр. Його роль у системі податкових надходжень постійно зростає, оскільки саме цей податок є основним джерелом стабільних і прогнозованих доходів територіальних громад, забезпечуючи виконання соціально-економічних програм, фінансування освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства та інших публічних послуг. У зазначений період питома вага податку на доходи фізичних осіб у загальній структурі доходів місцевих бюджетів перевищувала 60 %, що свідчить про його домінуючу роль серед усіх джерел податкових надходжень (див. табл. 2.1).

Законодавча база справляння цього податку визначена Податковим кодексом України, відповідно до якого 60 % надходжень від податку зараховується до місцевих бюджетів, а решта – до державного. Цей механізм розподілу має на меті забезпечити належне фінансове забезпечення територіальних громад і сприяти децентралізації фінансових ресурсів. Особливістю останніх років є те, що навіть в умовах воєнного стану та скорочення ділової активності ПДФО залишився найстабільнішим джерелом доходів місцевих бюджетів, оскільки базується на регулярних виплатах заробітної плати працівникам бюджетної сфери, військовослужбовцям і працівникам критичної інфраструктури.

У 2022 р., незважаючи на втрати частини територій і зниження податкової бази, надходження ПДФО зросли завдяки збільшенню видатків на оборону та

соціальні виплати. У 2023 р. тенденція до зростання збереглася, що пояснюється підвищенням рівня заробітних плат у державному секторі, стабілізацією податкового адміністрування і зростанням обсягів виплат військовослужбовцям.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів, податкових надходжень та ПДФО зведеного, державного і місцевих бюджетів України у період 2022-2024 рр.

показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	зростання/зменшення показників 2024 р. до 2022 р.
Доходи зведеного бюджету, млрд. грн., в тому числі:	2196,3	3104,3	3587,8	1391,5
податкові надходження, з них:	1343,2	1638,1	2088,3	745,1
ПДФО	420,6	496,3	583,6	163,0
– частка ПДФО у структурі доходів зведеного бюджету, %	19,2	15,9	16,3	-2,9
– частка ПДФО у структурі податкових надходжень зведеного бюджету, %	31,3	30,3	27,9	-3,4
Доходи державного бюджету, млрд. грн., в тому числі:	1787,4	2671,9	3122,7	1335,3
податкові надходження, з них:	949,7	1203,5	1647,2	697,5
ПДФО	148,4	206,9	326,1	177,7
– частка ПДФО у структурі доходів державного бюджету, %	8,3	7,7	10,4	2,1
– частка ПДФО у структурі податкових надходжень державного бюджету, %	15,6	17,2	19,8	4,2
Доходи місцевих бюджетів, млрд. грн., в тому числі:	555,1	652,6	679,5	124,4
податкові надходження, з них:	393,5	434,5	441,1	47,6
ПДФО	272,2	289,4	257,5	-14,7
– частка ПДФО у структурі доходів місцевих бюджетів	49,0	44,3	37,9	-11,1
– частка ПДФО у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів, %	69,2	66,6	58,4	-10,8

Примітка. Складено автором за даними джерела [25]

У 2024 р. ПДФО продовжував залишатися провідним джерелом наповнення місцевих бюджетів, демонструючи високу стійкість до зовнішніх шоків. Прогнозні оцінки на 2025 р. вказують на подальше збільшення надходжень за рахунок розширення бази оподаткування, поступового

відновлення економічної активності, детінізації ринку праці та вдосконалення податкового адміністрування.

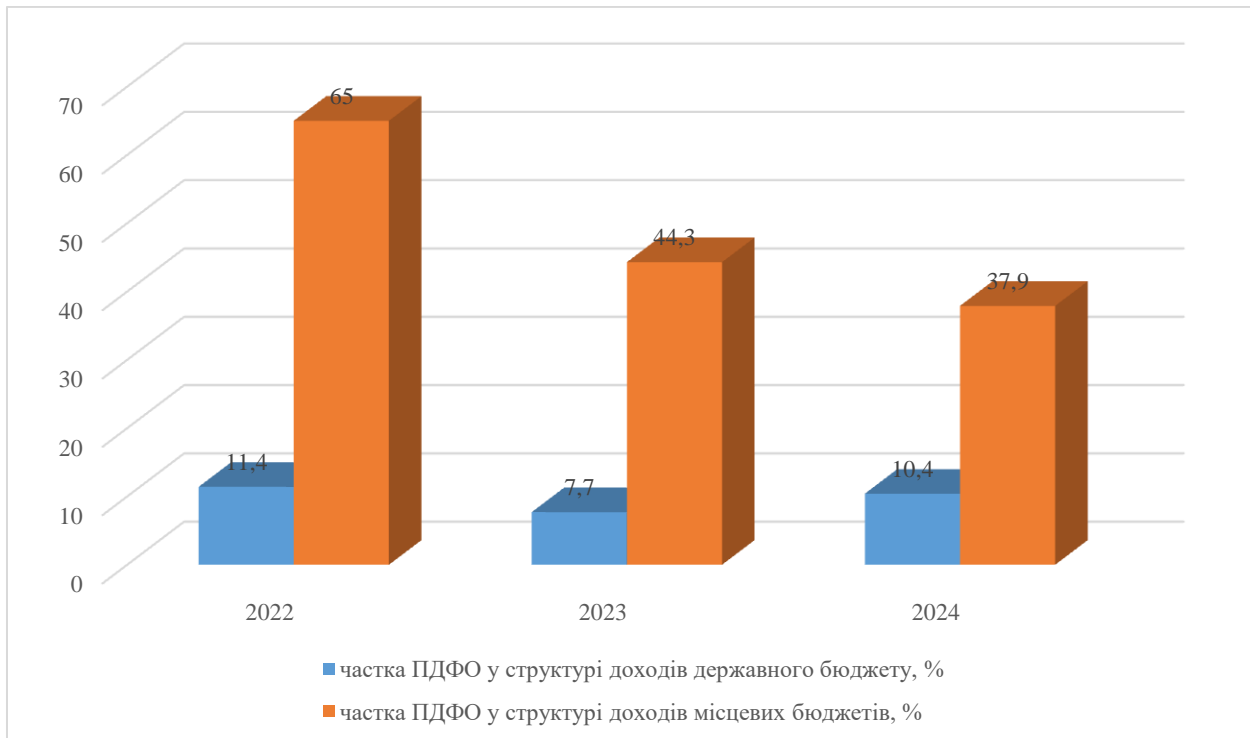

Рис. 2.1. Динаміка питомої ваги ПДФО у структурі доходів державного та місцевих бюджетів України у 2022-2024 рр., %

Примітка. Складено за даними джерела [25]

Аналіз даних таблиці 2.1 свідчить про суттєві структурні та динамічні зміни у доходах зведеного, державного та місцевих бюджетів України у період 2022–2024 років. Загальні доходи зведеного бюджету зросли з 2196,3 млрд. грн. у 2022 р. до 3587,8 млрд. грн. у 2024 р., або на 1391,5 млрд. грн. Основним чинником цього зростання стало поступове відновлення економічної активності після глибокої стагнації у 2022 р., спричиненого воєнними діями, адаптацією бізнесу до умов воєнної економіки, а також посилення податкового адміністрування та розширення бази оподаткування у 2023–2024 рр.

Податкові надходження у структурі зведеного бюджету зросли з 1343,2 млрд. грн. у 2022 р. до 2088,3 млрд. грн. у 2024 р., що свідчить про поступове нарощення фіскальної спроможності держави. Зростання податкових доходів відбувалося за рахунок збільшення надходжень від податку на додану вартість, акцизного податку, податку на прибуток підприємств та рентних платежів, що

відображає як інфляційний ефект, так і зростання номінальних оборотів економіки.

ПДФО у зведеному бюджеті зріс із 420,6 млрд. грн. у 2022 р. до 583,6 млрд. грн. у 2024 р. (на 163,0 млрд. грн. або на 38,8 %), однак його частка у структурі доходів зменшилася з 19,2 % до 16,3 %, а у структурі податкових надходжень – з 31,3 % до 27,9 %. Це свідчить про те, що, незважаючи на абсолютне зростання обсягів надходжень ПДФО, темпи збільшення інших податків (насамперед ПДВ і податку на прибуток) були значно вищими. Така тенденція пояснюється активізацією зовнішньої фінансової допомоги, збільшенням імпортних операцій, відновленням великих підприємств та індексацією споживчих цін, що сприяло росту непрямих податків швидше, ніж прямих.

У державному бюджеті спостерігається суттєве зростання як доходів загалом, так і надходжень від ПДФО. Доходи державного бюджету без трансфертів збільшилися з 1787,4 млрд. грн. у 2022 р. до 3122,7 млрд. грн. у 2024 р. (зростання на 1335,3 млрд. грн.), а податкові надходження – з 949,7 до 1647,2 млрд. грн. При цьому надходження ПДФО зросли з 148,4 млрд. грн. до 326,1 млрд. грн. (на 177,7 млрд. грн. або у 2,2 раза). Зростання обумовлене збільшенням обсягів оплати праці у секторі оборони, залученням додаткових працівників у військових структурах та на підприємствах оборонно-промислового комплексу, що забезпечило високі нарахування та стабільні відрахування ПДФО. Частка ПДФО у доходах державного бюджету зросла на 2,1 в. п. порівняно з 2022 р. (з 8,3 % до 10,4 %), у структурі податкових надходжень вона також зросла з 15,6 % до 19,8 %, що свідчить про посилення ролі цього податку в системі фіскальних джерел центрального рівня.

Інша ситуація спостерігається у місцевих бюджетах, де доходи зросли з 555,1 млрд. грн. у 2022 р. до 679,5 млрд. грн. у 2024 р. (на 124,4 млрд. грн. або на 62,5 %), але темпи приросту є нижчими, ніж у державному бюджеті. Податкові надходження місцевих бюджетів за цей період збільшилися з 393,5 млрд. грн. до 441,1 млрд. грн. (на 47,6 млрд. грн.), що свідчить про значно

повільніше зростання порівняно із загальною динамікою доходів. Надходження ПДФО до місцевих бюджетів, навпаки, скоротилися з 272,2 млрд. грн. у 2022 р. до 257,5 млрд. грн. у 2024 р. (зменшення на 14,7 млрд. грн. або на 5,4 %). Це зниження пов'язане зі зміною нормативів розподілу податку між рівнями бюджетної системи, концентрацією частини доходів у державному бюджеті для фінансування оборонних потреб, а також із міграційними процесами та скороченням зайнятості в окремих регіонах. Відповідно, частка ПДФО у структурі доходів місцевих бюджетів зменшилася з 49,0 % до 37,9 %, а у структурі податкових надходжень – з 69,2 % до 58,4 %.

Отже, у 2022–2024 рр. спостерігається тенденція до зростання абсолютних показників доходів і податкових надходжень усіх рівнів бюджетної системи України, що відображає процес адаптації економіки до умов воєнного часу та поступове відновлення фіскальної спроможності держави. Водночас відбувається перерозподіл фінансових ресурсів на користь державного бюджету, що пояснюється пріоритетністю фінансування оборонного сектору та централізованих соціальних програм. Для місцевих бюджетів характерне звуження податкової бази і зменшення питомої ваги ПДФО, що потребує посилення фіскальної децентралізації, оптимізації міжбюджетних трансфертів і створення додаткових стимулів для розширення власних доходів територіальних громад.

У таблиці 2.2 подано динаміку ПДФО, який поступив до місцевих бюджетів за період 2022–2024 рр. в розрізі платників податку, а на рис. 2.2 представлено структуру ПДФО у 2024 р. Аналіз динаміки ПДФО, мобілізованого до місцевих бюджетів України у 2022–2024 рр., показує складну структуру змін, зумовлених як макроекономічними, так і соціально-політичними факторами. Загальний обсяг надходжень ПДФО зменшився з 272,2 млрд. грн. у 2022 р. до 257,5 млрд. грн. у 2024 р., тобто на 14,7 млрд. грн. або 5,4 %. Це свідчить про певне скорочення податкової бази місцевих бюджетів у частині цього податку, що зумовлено насамперед централізацією частини податкових надходжень у державному бюджеті на потреби оборони,

зміною нормативів зарахування податку, тимчасовим скороченням ділової активності у 2022–2023 рр., а також міграційними процесами, які зменшили кількість платників у багатьох громадах.

Таблиця 2.2

**Динаміка ПДФО, мобілізованого до місцевих бюджетів України
у період 2022-2024 рр.**

показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	зростання/зменшення показників 2024 р. до 2022 р.
ПДФО млрд. грн., в тому числі:	272,2	289,4	257,5	-14,7
ПДФО, що сплачується податковими агентами із доходу платника податку у вигляді заробітної плати	171,4	185,7	221,7	50,3
– у % до загального обсягу надходжень ПДФО	62,9	64,2	87,3	24,4
ПДФО військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу	83,6	78,4	-	-5,2
– у % до загального обсягу надходжень ПДФО	30,7	27,1	-	-3,6
ПДФО, що сплачується податковими агентами з доходів платника податку інших як заробітна плата	13,6	19,2	25,4	11,8
– у % до загального обсягу надходжень ПДФО	5,0	6,6	9,9	4,9
ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	3,6	4,7	6,6	3,0
– у % до загального обсягу надходжень ПДФО	1,3	1,6	2,6	1,3
ПДФО з доходів спеціалістів резидента Дія Сіті	-	0,8	2,3	1,5
– у % до загального обсягу надходжень ПДФО	-	0,3	0,9	0,6
ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами	-	0,6	1,5	0,9
– у % до загального обсягу надходжень ПДФО	-	0,2	0,6	0,4

Примітка. Складено за даними джерела [22; 25]

Разом із тим, внутрішня структура ПДФО за видами надходжень зазнала істотних змін. Найвагомішу частку у 2024 р. становив ПДФО, що сплачується податковими агентами із доходу платника у вигляді заробітної плати — 221,7 млрд. грн., що на 50,3 млрд. грн. або на 29,3 % більше, ніж у 2022 р.

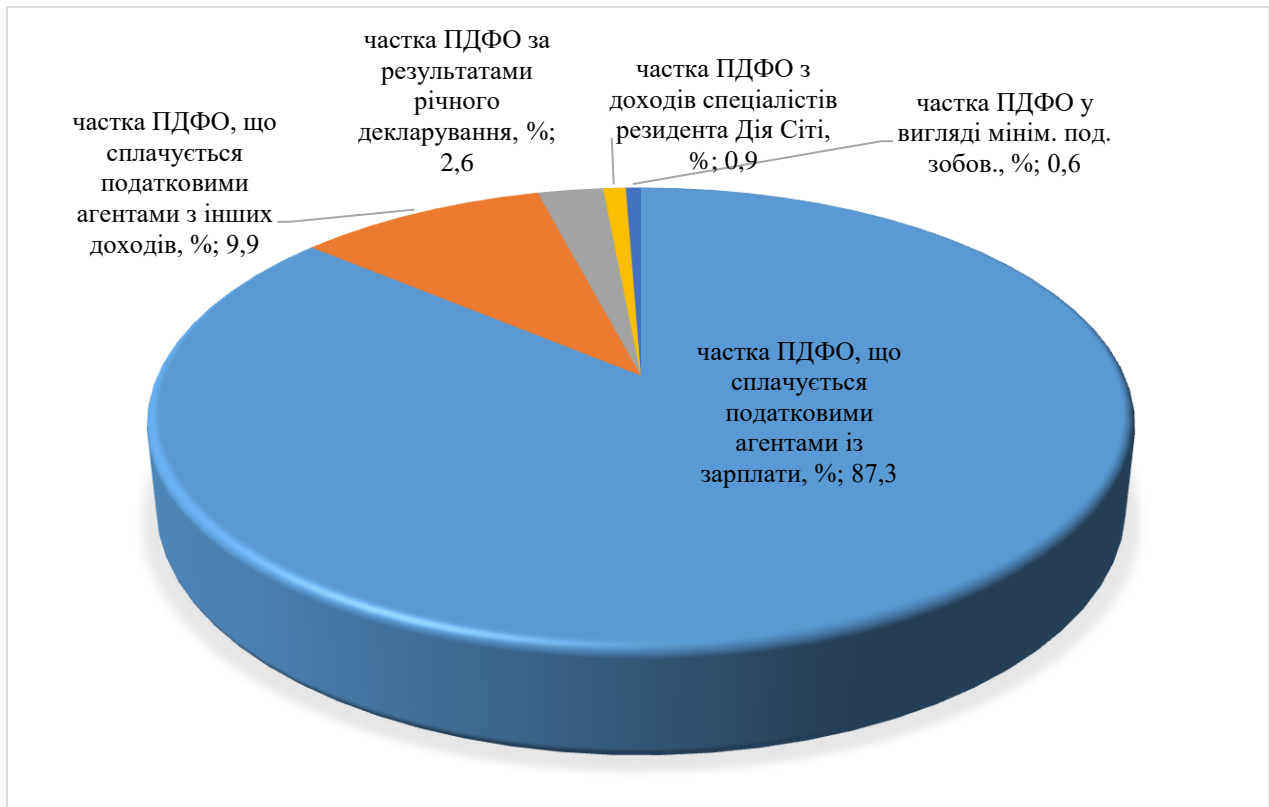

Рис. 2.2. Структура ПДФО у складі доходів місцевих бюджетів України у 2024 р., %

Примітка. Складено за даними джерела [22; 25]

Частка цього виду надходжень у загальному обсязі ПДФО зросла з 62,9 % у 2022 р. до 87,3 % у 2024 р. Така тенденція свідчить про зміцнення ролі офіційно задекларованої заробітної плати як основної бази оподаткування. Причинами цього зростання є підвищення рівня номінальної оплати праці у державному та приватному секторах, розширення контролю за виплатою «білих» зарплат, поступове скорочення неформальної зайнятості, а також цифровізація податкового адміністрування. Зростання доходів найманих працівників, зокрема в галузях, що забезпечують критичну інфраструктуру, дало змогу компенсувати часткові втрати інших джерел ПДФО.

ПДФО, сплачений із доходів військовослужбовців, у 2022 р. становив 83,6 млрд. грн., а у 2023 році – 78,4 млрд. грн., після чого у 2024 р. цей показник був відсутній у складі місцевих бюджетів через зміну нормативів зарахування цього податку. З 2023 р. частину надходжень від військового ПДФО було централізовано у державному бюджеті для прямого фінансування оборонних видатків. Це рішення мало суттєвий вплив на загальний обсяг податкових надходжень місцевих бюджетів, оскільки саме військовий ПДФО у 2022 р. забезпечував близько третини всіх надходжень. Зменшення частки цієї категорії з 30,7 % у 2022 р. до нуля у 2024 р. є головною причиною загального скорочення обсягу ПДФО у місцевих бюджетах, попри зростання інших його складових.

Водночас зросли надходження від ПДФО, що сплачуються з доходів, інших ніж заробітна плата. У 2022 р. цей показник становив 13,6 млрд. грн., а у 2024 р. – 25,4 млрд. грн., тобто зріс на 11,8 млрд. грн. або майже у два рази. Його частка у структурі ПДФО збільшилася з 5,0 % до 9,9 %. Така динаміка зумовлена розвитком нових форм зайнятості, зокрема самозайнятості, фрілансу, зростанням доходів від оренди, авторських прав і дивідендів, а також розширенням електронних сервісів для звітування і сплати податків. Зростання обсягів надходжень за цією категорією відображає поступову детінізацію доходів населення та вдосконалення контролю за їх декларуванням.

ПДФО, сплачений фізичними особами за результатами річного декларування, також продемонстрував зростання з 3,6 млрд. грн. у 2022 р. до 6,6 млрд. грн. у 2024 р., що становить приріст на 3,0 млрд. грн. Його частка у загальному обсязі ПДФО зросла з 1,3 % до 2,6 %. Ця динаміка свідчить про поступове підвищення податкової культури населення, розширення використання електронних декларацій та збільшення кількості громадян, які самостійно звітують про додаткові доходи.

Новими джерелами надходжень стали ПДФО, сплачений з доходів спеціалістів резидентів «Дія Сіті» та ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання. Якщо у 2022 р. ці категорії були відсутні, то у 2023 р. та у 2024 р.

вони становили відповідно 0,8 млрд. грн. і 2,3 млрд. грн. Частка резидентів «Дія Сіті» у структурі ПДФО склала 0,9 %, а мінімального податкового зобов'язання – 0,6 %. Зростання цих надходжень свідчить про розширення цифрового сектору економіки, зростання кількості ІТ-спеціалістів, а також поступове впровадження податкових інновацій, спрямованих на збалансування оподаткування доходів у сільськогосподарському секторі [49].

У підсумку, динаміка ПДФО у місцевих бюджетах України за 2022–2024 рр. характеризується зміною структури надходжень: скороченням військового компонента, зростанням ролі заробітних плат і нових форм доходів, а також посиленням цифрових і самостійних форм декларування. Головною причиною загального зменшення обсягу ПДФО є вилучення військового податку з місцевого рівня, тоді як усі інші джерела демонструють тенденцію до зростання. Це свідчить про поступову трансформацію структури податкової бази, підвищення фіскальної дисципліни платників і формування більш диверсифікованої системи надходжень, здатної забезпечити стабільність місцевих бюджетів у післявоєнний період.

ПДФО виконує не лише фіскальну, а й соціально-економічну функцію, оскільки його надходження прямо пов'язані з рівнем зайнятості, динамікою доходів населення, структурою трудових відносин і рівнем податкової дисципліни. Зростання частки ПДФО у структурі доходів місцевих бюджетів свідчить про підвищення фінансової самостійності територіальних громад і зміцнення їх бюджетної спроможності. У цьому контексті важливим завданням державної політики є подальше вдосконалення механізму розподілу цього податку між бюджетами, підвищення прозорості адміністрування, стимулювання легальної зайнятості та забезпечення збалансованого розвитку регіонів на основі справедливого розподілу податкових надходжень.

2.2. Особливості справляння інших загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів: динаміка, характеристика і параметри

Акцизний податок, податок на прибуток підприємств, рентна плата та екологічний податок належать до загальнодержавних податків, однак частково зараховуються до місцевих бюджетів і становлять важливе джерело їх дохідної бази. У 2022–2024 рр. механізм їх справляння зазнав змін, пов'язаних як із воєнним станом, так і з подальшою адаптацією до європейських стандартів оподаткування та удосконаленням міжбюджетних відносин. У таблиці 2.3 представлено динаміку, склад і структуру загальнодержавних податків і зборів, які зараховуються до місцевих бюджетів.

Таблиця 2.3

Динаміка, склад і структура загальнодержавних податків і зборів у доходах місцевих бюджетів України за період 2022-2024 років

показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		приріст / зменшення млрд. грн.
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	
Доходи місцевих бюджетів, всього, в тому числі:	555,1	100,0	652,6	100,0	679,5	100,0	124,4
Податкові надходження, з них:	393,5	94,1	434,5	94,5	441,1	64,9	47,6
Загальнодержавні податки і збори, зокрема:	309,1	73,9	334,5	51,3	321,3	47,3	12,2
ПДФО	272,2	65,1	289,4	44,3	257,5	37,9	-14,7
Податок на прибуток	13,5	3,2	15,5	2,4	27,9	4,1	14,4
Акцизний податок	13,1	3,1	22,3	3,4	27,9	4,1	14,8
Рентна плата	8,7	2,1	6,0	0,9	6,5	0,95	-2,2
Екологічний податок	1,6	0,4	1,3	0,2	1,5	0,2	-0,1
частка загальнодержавних податків і зборів у податкових надходженнях місцевих бюджетів, %	–	76,0	–	76,9	–	72,8	–

Примітка. Складено за даними джерела [22; 25]

Динаміка, склад і структура загальнодержавних податків і зборів у доходах місцевих бюджетів України у 2022–2024 рр. свідчать про суттєві

структурні зрушення, зумовлені як макроекономічними факторами, так і змінами податкового законодавства, воєнними умовами господарювання та особливостями адміністрування доходів. Загальний обсяг доходів місцевих бюджетів зріс з 555,1 млрд. грн. у 2022 р. до 679,5 млрд. грн. у 2024 р., тобто на 124,4 млрд. грн. або майже на 22,4%. Однак цей приріст не супроводжувався пропорційним зростанням податкових надходжень, частка яких у структурі доходів залишалася високою, але у 2024 р. істотно скоротилася з 94,5% у 2023 р. до 64,9%. Це пояснюється як збільшенням ролі трансфертів та цільових субвенцій у післявоєнному фінансуванні громад, так і нестабільністю надходжень основних податків унаслідок адаптаційних процесів економіки.

У структурі податкових доходів частка загальнодержавних податків і зборів у 2022 р. становила 73,9%, у 2023 р. — 51,3%, а у 2024 р. — лише 47,3%. Це свідчить про поступове зниження залежності місцевих бюджетів від загальнодержавних податкових надходжень і посилення ролі власних і закріплених доходів громад. Однак зміни за окремими податками демонструють різноспрямовану динаміку.

Акцизний податок традиційно включає надходження від реалізації підакцизних товарів – алкоголю, тютюну, пального тощо. До 2022 р. до місцевих бюджетів зараховувався акциз з роздрібного продажу підакцизних товарів у розмірі 5 %. Починаючи з травня 2022 р. було змінено механізм його справляння: платниками стали виробники та імпортери, а не роздрібні торговці. Державна податкова служба визначає частки кожної територіальної громади на підставі даних реєстраторів розрахункових операцій, а ДКСУ здійснює автоматичне перерахування коштів у місцеві бюджети. Ця зміна зробила надходження більш прогнозованими та ліквідувала ситуації, коли податок зараховувався за місцем юридичної реєстрації підприємства, а не фактичного продажу товару. Акциз з пального також частково зараховується до місцевих бюджетів у розмірі 13,44 %. У період активних бойових дій у 2022 р. ставки акцизу на пальне були тимчасово знижені до нуля з метою стабілізації ринку

пального, однак з вересня 2022 р. їх відновили, а з 2024 р. ставки підвищено до рівня мінімальних стандартів Європейського Союзу.

Акцизний податок також демонструє стаłe зростання з 13,1 млрд. грн. у 2022 р. до 27,9 млрд. грн. у 2024 р. (див. табл. 2.4). Його приріст становить 14,8 млрд. грн., що пов'язано із відновленням справляння акцизу на пальне після тимчасового скасування у 2022 р., підвищенням ставок у 2024 р. до рівня європейських мінімумів, а також централізованим адмініструванням роздрібного акцизу на тютюнові вироби, який із травня 2022 р. сплачується виробниками та імпортерами і розподіляється до місцевих бюджетів за формульним принципом. Це забезпечило зростання надходжень і прозорість розподілу між громадами.

Таблиця 2.4

**Динаміка надходження акцизного податку до місцевих бюджетів України
за період 2022-2024 років**

показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Приріст / зменшення млн. грн.
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	
Акцизний податок, всього, з них:	13,1	100,0	22,3	100,0	27,9	100,0	14,4
АП з вироблених в Україні підакцизних товарів	0,5	3,8	1,7	7,6	1,7	6,1	1,2
АП з ввезених на територію України підакцизних товарів	2,4	18,3	6,6	29,6	10,3	36,9	7,9
АП з реалізації СП роздрібної торгівлі підакцизними товарами	10,2	77,9	14,0	62,8	15,9	57,0	5,7

Примітка. Складено за даними джерела [22; 25]

У 2022 р. основну частину акцизних надходжень формував податок із реалізації товарів роздрібної торгівлі у сумі 10,2 млрд. грн. або 77,9 % від загального обсягу. Така ситуація пояснювалася тим, що в умовах воєнного

стану значна частина імпорту підакцизної продукції скоротилася, а ставки акцизу на пальне були тимчасово обнулені з метою стабілізації ринку. У 2023 р. частка роздрібного акцизу зменшилася до 62,8 %, а у 2024 р. — до 57 %. Зменшення питомої ваги цього податку обумовлено запровадженням централізованого порядку адміністрування роздрібного акцизу, який із травня 2022 р. сплачується виробниками та імпортерами, а не безпосередньо торговими точками. Це зменшило дублювання платежів і підвищило прозорість розподілу, проте частина надходжень від роздрібного продажу стала враховуватися у загальних акцизних платежах, що змінило їх структуру.

Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів зріс з 0,5 млрд. грн. у 2022 р. до 1,7 млрд. грн. у 2024 р. Приріст у 1,2 млрд. грн. відображає поступове відновлення діяльності українських виробників алкоголю, тютюну та пального після тимчасових зупинок у перші місяці війни, а також адаптацію внутрішнього ринку до нових логістичних умов. Збільшення внутрішнього виробництва у 2023–2024 рр. сприяло розширенню податкової бази і підвищенню надходжень до місцевих бюджетів.

Найбільш динамічне зростання спостерігається за акцизом з ввезених на територію України підакцизних товарів, обсяг якого збільшився з 2,4 млрд. грн. у 2022 р. до 10,3 млрд. грн. у 2024 р., тобто на 7,9 млрд. грн. Такий стрибок пояснюється кількома факторами: відновленням імпортних потоків після зняття тимчасових обмежень, підвищенням ставок акцизу на пальне у вересні 2022 р. та поступовим наближенням до європейських мінімальних стандартів у 2024 р. Крім того, після зменшення військових ризиків у низці регіонів активізувалася торгівля імпортними тютюновими й алкогольними виробами, що забезпечило стабільні надходження акцизу з імпорту.

Таким чином, основними причинами зміни динаміки надходжень акцизного податку до місцевих бюджетів у 2022–2024 рр. стали відновлення імпортно-виробничої діяльності після воєнного спаду, перегляд ставок акцизу на пальне та тютюнові вироби, централізація адміністрування роздрібного акцизу, а також посилення контролю за обігом підакцизних товарів. Загальна

тенденція свідчить про зростання фіскальної ролі акцизного податку як джерела доходів громад і поступове наближення його структури до європейської моделі, де домінує частка акцизів із виробництва та імпорту.

Податок на прибуток підприємств переважно зараховується до державного бюджету, проте його частина надходить до місцевих бюджетів у вигляді податку, сплаченого комунальними підприємствами, а також частково – до бюджету міста Києва відповідно до Бюджетного кодексу України. У 2023–2024 рр. були ухвалені зміни, що запровадили підвищену ставку податку для банківських установ на рівні 50 %, однак ці надходження спрямовувалися до державного бюджету й не вплинули на фінансову базу місцевих бюджетів. Загалом система розподілу податку на прибуток підприємств між бюджетами залишилася незмінною.

Упродовж 2022–2024 рр. надходження податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів України зросли з 13,5 млрд. грн. до 27,9 млрд. грн., тобто більш ніж удвічі. Таке зростання свідчить про поступове відновлення економічної активності після шоків початку повномасштабної війни, підвищення прибутковості окремих галузей, а також про зміни в податковій політиці, спрямовані на збільшення фіскальної віддачі від корпоративного сектору. Проте динаміка різних груп платників податку показує нерівномірність цього зростання і структурні зрушення у джерелах його формування.

Основний внесок у приріст надходжень забезпечили приватні підприємства, частка яких у загальному обсязі ППП залишалася найбільшою 62,2% у 2022 р., 65,8% у 2023 р., проте у 2024 р. знизилася до 40,9%. Незважаючи на абсолютне збільшення надходжень від цієї категорії на 3 млрд. грн., їх питома вага скоротилася через випереджаюче зростання надходжень з інших джерел, зокрема від банківського сектору.

У 2024 р. банки стали одним із ключових платників податку на прибуток, забезпечивши 10,2 млрд. грн., або 35,6% усіх надходжень, що в дев'ять разів перевищує рівень 2022 р. Така динаміка пояснюється запровадженням у 2023–

2024 рр. підвищеної ставки податку для банків на рівні 50% відповідно до закону №4015-IX, а також стабілізацією банківської системи, зростанням її дохідності в умовах підвищених облікових ставок і значних обсягів операцій із державними цінними паперами.

Таблиця 2.5

Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів України за період 2022-2024 років

показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Приріст / зменшення млн. грн.
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	
Податок на прибуток підприємств (ППП), всього, з них:	13,5	100,0	15,5	100,0	27,9	100,0	14,4
ППП та установ комунальної власності	1,3	9,6	0,9	5,8	0,8	2,9	-0,5
ППП, створених за участю іноземних інвесторів	1,8	13,3	2,2	14,2	2,5	8,9	0,7
ПП іноземних юридичних осіб	0,5	3,7	0,4	2,6	1,0	3,6	0,5
ПП банківських організацій	1,2	8,9	1,4	9,0	10,2	35,6	9,0
ПП страхових організацій	0,2	1,5	0,2	1,3	0,3	1,1	0,1
ПП приватних підприємств	8,4	62,2	10,2	65,8	11,4	40,9	3,0
ППП від букмекерської діяльності	–	–	–	–	1,0	3,6	–
ППП від інших видів діяльності	0,1	0,7	0,2	1,3	0,7	2,5	0,6

Примітка. Складено автором за даними джерела [22; 25]

Податок на прибуток підприємств комунальної власності скоротився з 1,3 млрд. грн. у 2022 р. до 0,8 млрд. грн. у 2024 р. Зниження на 0,5 млрд. грн. і

зменшення питомої ваги з 9,6% до 2,9% свідчить про складне фінансове становище комунального сектору, який у воєнний період виконував переважно соціальні функції, мав обмежені можливості для отримання прибутку та працював у режимі покриття витрат. Частина таких підприємств зазнала збитків через руйнування інфраструктури, зростання енергетичних витрат і необхідність надання послуг населенню за зниженими тарифами.

Надходження податку на прибуток підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, поступово зростали з 1,8 млрд. грн. у 2022 р. до 2,5 млрд. грн. у 2024 р. Це відображає відновлення інвестиційної активності, зокрема у сферах логістики, переробки сільськогосподарської продукції та ІТ-послуг, які демонстрували певну стійкість навіть під час війни. Податок на прибуток іноземних юридичних осіб також збільшився вдвічі з 0,5 до 1 млрд. грн., що свідчить про повернення частини іноземних компаній до українського ринку та активізацію зовнішньоекономічних операцій у 2024 р.

Страхові організації забезпечили стабільно невеликий, але зростаючий внесок у надходження податку з 0,2 млрд. грн. у 2022 р. до 0,3 млрд. грн. у 2024 р. Це пов'язано з поступовим розширенням ринку страхових послуг, особливо у сфері медичного та майнового страхування, яке активізувалося внаслідок воєнних ризиків. Новим джерелом доходів місцевих бюджетів у 2024 р. стали надходження від букмекерської діяльності, які становили 1 млрд. грн., або 3,6% у структурі цього податку. Це відображає легалізацію частини грального бізнесу та його оподаткування в межах державної політики з детінізації економіки.

Надходження від інших видів діяльності зросли незначно: з 0,1 млрд. грн. у 2022 р. до 0,7 млрд. грн. у 2024 р., що може бути пов'язано з розширенням бази оподаткування за рахунок нових суб'єктів малого та середнього бізнесу, які вийшли на прибуткову діяльність. Загалом така структура свідчить про зростання ролі великих фінансових інституцій у формуванні податку на прибуток, а також про посилення концентрації прибутків у секторах з високою капіталізацією. Основними причинами зміни динаміки стали податкові новації,

різний рівень відновлення економічної активності у секторах, зміна ролі державного та комунального сектору, а також загальна макрофінансова стабілізація, що сприяла зростанню бази оподаткування та збільшенню доходів місцевих бюджетів від податку на прибуток підприємств.

Рентна плата є специфічним видом загальнодержавного податку, який справляється за користування природними ресурсами. Частина рентної плати за видобування нафти, природного газу та газового конденсату зараховується до місцевих бюджетів за місцем видобутку: 2 % – до обласних, 2 % – до районних та 3 % – до бюджетів громад. Окрім цього, до місцевих бюджетів надходить рента за користування надрами місцевого значення, спеціальне використання води, лісових ресурсів (крім деревини головного користування). У 2022–2024 рр. порядок розподілу цих надходжень не змінювався, проте обсяги рентних платежів коливалися залежно від зниження виробничої активності у видобувному секторі через воєнні дії [45].

Таблиця 2.6

**Динаміка надходження рентної плати до місцевих бюджетів України
за період 2022-2024 років**

показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Приріст / зменшення млн. грн.
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	
Рентна плата, всього, з них:	8,7	100,0	0	100,0	6,5	100,0	-2,2
рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	0,9	9,8	0,8	13,3	0,8	12,3	-0,1
рентна плата за спеціальне використання води	0,7	7,6	0,7	11,7	0,7	10,8	-
рентна плата за користування надрами	7,2	82,3	4,2	70,0	4,8	73,8	-2,4
плата за використання інших природних ресурсів	0,01	0,1	0,3	5,0	0,2	3,1	-

Примітка. Складено за даними джерела [22; 25]

Рентна плата за використання природних ресурсів продемонструвала зниження з 8,7 млрд. грн. у 2022 р. до 6,5 млрд. грн. у 2024 р. Зменшення на 2,2 млрд. грн. пояснюється скороченням обсягів видобутку нафти, газу та інших корисних копалин унаслідок руйнування виробничої інфраструктури, окупації окремих територій і зниження інвестиційної активності у видобувному секторі. Незначне зростання у 2024 р. порівняно з 2023 р. (на 0,5 млрд. грн.) свідчить про початкове відновлення діяльності в енергетичній сфері.

Екологічний податок є ще одним джерелом формування доходів місцевих бюджетів. Він сплачується за викиди забруднюючих речовин у повітря, скиди у водні об'єкти та розміщення відходів. Розподіл цього податку залишається сталим: 45 % надходжень спрямовується до державного бюджету, а 55 % – до спеціального фонду місцевих бюджетів. У 2024 р. діяли перехідні норми Податкового кодексу, які встановлювали знижені ставки екологічного податку на рівні 90 % від базових, а з 2025 р. здійснено повернення до повних ставок. Це дозволяє забезпечити поступову адаптацію підприємств до зростання фіскального навантаження з одночасним збереженням фінансової підтримки природоохоронних заходів на місцевому рівні.

Екологічний податок залишався стабільним, проте його частка є незначною. У 2024 р. надходження становили 1,5 млрд. грн., що лише на 0,1 млрд. грн. менше рівня 2022 р. Незначні коливання пояснюються тим, що частина підприємств у зонах активних бойових дій або на деокупованих територіях звільнялася від сплати податку, а також дією понижених ставок у 2023–2024 рр. відповідно до перехідних положень Податкового кодексу.

Таким чином, упродовж 2022–2024 рр. основні зміни у сфері справляння загальнодержавних податків, що частково зараховуються до місцевих бюджетів, стосувалися вдосконалення механізму адміністрування акцизного податку, стабілізації надходжень від пального, збереження чинної структури рентних і екологічних платежів та обмежених змін у податку на прибуток

підприємств. Усі ці кроки спрямовані на підвищення прозорості та передбачуваності доходів місцевих бюджетів, що є важливою умовою їх фінансової стійкості в умовах воєнного та повоєнного періоду.

2.3. Загальнодержавні податки і збори у складі податкових надходжень бюджету Тернопільської міської територіальної громади

Загальнодержавні податки і збори посідають ключове місце в системі доходів бюджету Тернопільської територіальної громади у 2022–2024 рр., формуючи основу її фінансової спроможності та здатності виконувати соціально-економічні функції в умовах воєнного часу. Саме ці податки забезпечують стабільність бюджетних надходжень і виступають головним джерелом фінансування поточних видатків, утримання інфраструктури, соціальних програм, заходів оборонного характеру та підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Динаміка, склад і структура загальнодержавних податків і зборів до бюджету Тернопільської міської територіальної громади у 2022–2024 рр. свідчать про поступове зростання обсягів доходів при одночасному зниженні частки загальнодержавних податків у загальній структурі податкових надходжень.

Загальний обсяг доходів місцевого бюджету зріс із 3141,8 млн. грн. у 2022 р. до 3889,1 млн. грн. у 2024 р., що означає приріст на 747,3 млн. грн. або 23,8% (див. табл. 2.7). Проте частка податкових надходжень у структурі доходів зменшилася з 77,5% до 74,2%, що пояснюється збільшенням ролі трансфертів, субвенцій та державної підтримки у фінансуванні територіальної громади в умовах війни. У межах податкових надходжень частка загальнодержавних податків скоротилася з 60,3% у 2022 р. до 52,9% у 2024 р., що свідчить про поступову децентралізацію доходів і зростання ролі місцевих податків.

Найбільшу частку в структурі доходів громади займає ПДФО, який залишається головним фінансовим ресурсом території (див. рис. 2.3). Проте у

період війни його надходження зазнали певних коливань через зменшення ділової активності, призупинення роботи частини підприємств і зміну структури зайнятості населення.

Таблиця 2.7

Динаміка, склад і структура загальнодержавних податків і зборів до бюджету Тернопільської МТГ за період 2022-2024 рр.

показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		приріст / зменшення млн. грн.
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
Доходи місцевих бюджетів, всього, в тому числі:	3141,8	100,0	3676,8	100,0	3889,1	100,0	747,3
Податкові надходження, з них:	2435,4	77,5	2845,0	77,4	2885,3	74,2	449,9
Загальнодержавні податки і збори, зокрема:	1895,3	60,3	2213,8	60,2	2059,9	52,9	164,6
ПДФО	1730,2	55,1	1953,9	53,1	1792,1	46,1	61,9
Податок на прибуток	0,7	0,02	-3,9	-	0,9	0,02	0,9
Акцизний податок, в тому числі:	163,3	5,2	258,8	7,0	265,7	6,8	102,4
- АП з виробленого в Україні та ввезеного пального	64,2	2,0	76,6	2,1	98,5	2,5	34,3
- АП з реалізації суб'єктами господ. роздрібної торгівлі підакцизних товарів	99,1	3,2	182,1	4,9	167,2	4,3	68,1
Рентна плата, в тому числі:	0,23	0,007	0,23	0,006	0,24	0,006	0,01
- рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	0,13	0,004	0,13	0,003	0,12	0,003	-0,01
- рентна плата за користування надрами заг. державного значення	0,09	0,003	0,09	0,002	0,12	0,003	0,03
Екологічний податок	0,9	0,03	0,9	0,02	1,0	0,02	0,1
% загальнодержавних податків і зборів у податкових надходженнях місцевих бюджетів, %	-	77,8	-	77,8	-	71,4	-

Примітка. Складено за даними джерела [11]

У 2022 р. спостерігалось різке зростання ПДФО за рахунок збільшення фонду оплати праці військовослужбовців, проте у 2023–2024 рр. темпи його

надходження дещо уповільнилися через скорочення податкової бази та міграційні процеси.

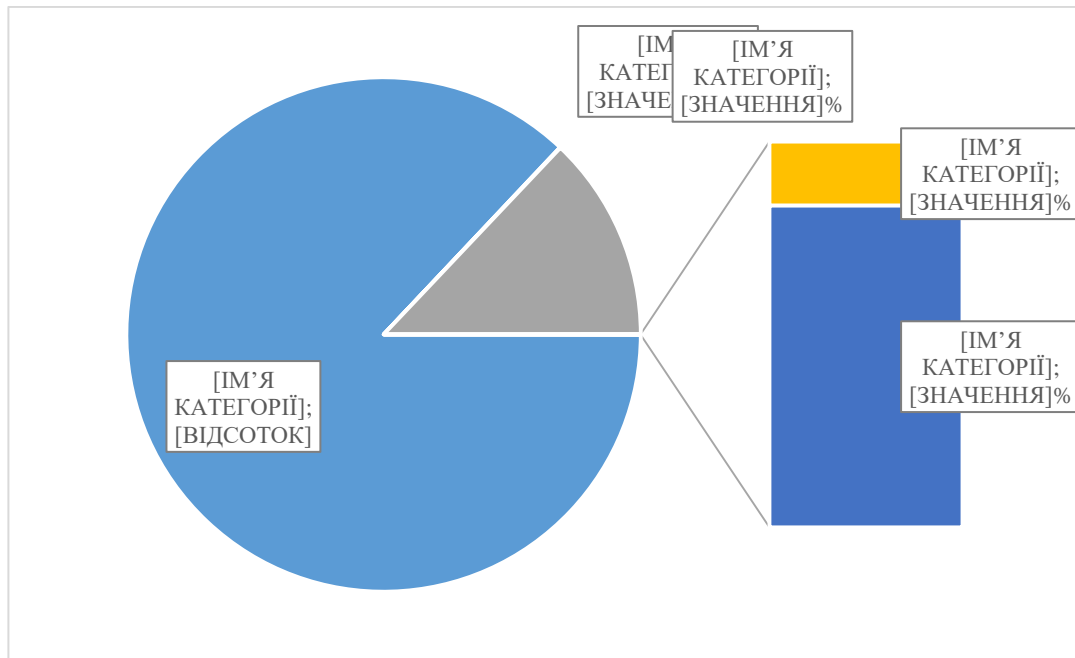

Рис. 2.3. Структура загальнодержавних податків і зборів у бюджеті Тернопільської територіальної громади у 2024 р.

Примітка. Складено за даними джерела [11]

Незважаючи на це, ПДФО залишається найстабільнішим джерелом наповнення бюджету громади, забезпечуючи більшу частину податкових доходів. Його обсяг збільшився з 1730,2 млн. грн. у 2022 р. до 1792,1 млн. грн. у 2024 р., проте темпи зростання уповільнилися. Причинами цього стали скорочення кількості офіційно працевлаштованих осіб унаслідок воєнних дій, міграції працездатного населення за кордон, а також зменшення надходжень ПДФО від грошового забезпечення військовослужбовців, яке у 2022–2023 рр. мало надзвичайно високу частку в структурі податкових платежів. Крім того, у 2023–2024 рр. спостерігалася певна податкова лібералізація для малого бізнесу, що тимчасово зменшило базу оподаткування.

Податок на прибуток підприємств мав нестійкий характер і не відігравав значної ролі в дохідній структурі громади. У 2022 р. його надходження становили 0,7 млн. грн., у 2023 р. зафіксовано тимчасове від'ємне значення, що пов'язано з поверненням переплат або відшкодуванням податку, а у 2024 р.

надходження відновилися до рівня 0,9 млн. грн. Такі коливання свідчать про нестабільність діяльності суб'єктів господарювання та низьку прибутковість підприємств комунальної власності в умовах воєнного часу.

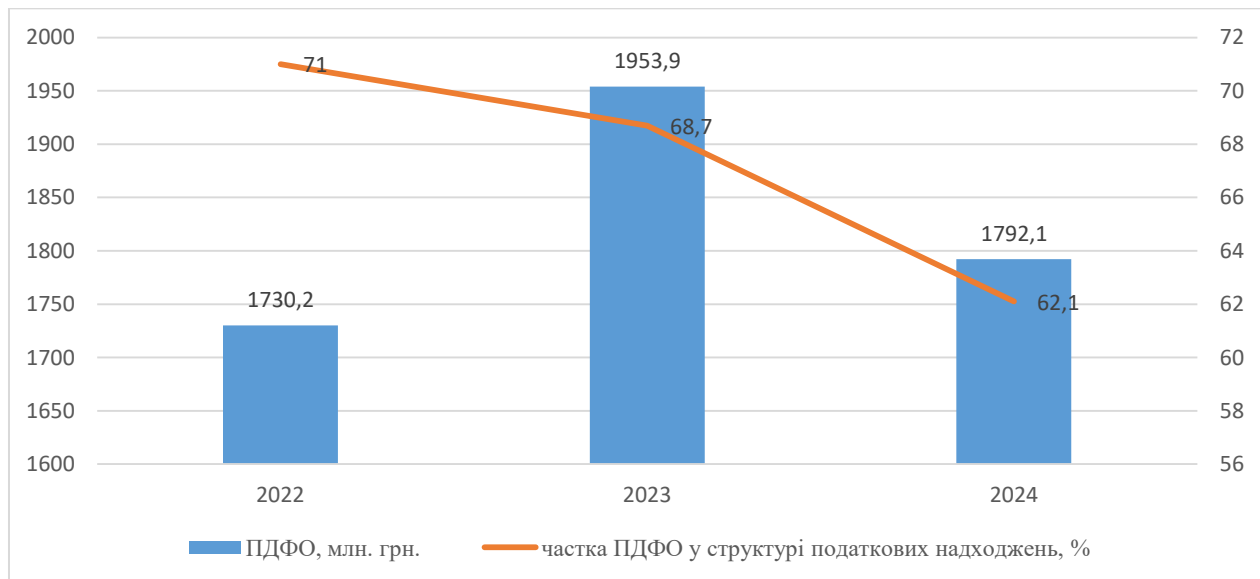

Рис. 2.4. Динаміка надходження ПДФО до бюджету Тернопільської ТГ та його частка у структурі податкових надходжень у 2022-2024 рр.

Примітка. Складено за даними джерела [11]

Акцизний податок у структурі доходів Тернопільської громади в аналізованій період також відігравав важливу роль, особливо після реформування механізму його справляння. З 2022 р. адміністрування роздрібного акцизу було централізовано, і надходження почали розподілятися між громадами за формульним принципом. Це дозволило Тернополю отримати більш стабільні надходження, уникнути втрат, пов'язаних із переміщенням бізнесу, та підвищити прогнозованість бюджетного планування. У 2023–2024 рр. відбулося суттєве зростання акцизних платежів завдяки відновленню обсягів реалізації пального, тютюнових виробів і алкогольної продукції, а також підвищенню ставок відповідно до європейських стандартів.

Акцизний податок продемонстрував стабільне зростання, особливо за рахунок акцизу з пального та роздрібного продажу підакцизних товарів. Загальні надходження від акцизного податку зросли зі 163,3 млн. грн. у 2022 р. до 265,7 млн. грн. у 2024 р., що становить приріст на 102,4 млн. грн. Основними

чинниками цього стали відновлення справляння акцизу на пальне після тимчасового скасування у 2022 р., централізація адміністрування роздрібного акцизу та збільшення обсягів споживання окремих підакцизних товарів [40]. Акциз з виробленого та ввезеного пального зріс на 34,3 млн. грн., що зумовлено підвищенням ставок і зростанням цін на паливно-енергетичні ресурси, а також збільшенням транспортної активності у 2024 р. Акциз з роздрібної торгівлі зріс на 68,1 млн. грн., що свідчить про активізацію торгівлі та посилення контролю за обігом підакцизної продукції.

Рентна плата та екологічний податок мали для громади допоміжне значення, але їх надходження важливі для фінансування природоохоронних і комунальних програм. У 2022–2023 рр. вони скоротилися внаслідок зниження промислової активності та обмеження видобутку корисних копалин у регіоні, але в 2024 р. спостерігалось поступове відновлення цих платежів. Рентна плата залишалася майже незмінною — 0,23–0,24 млн. грн. протягом трьох років. Це пов'язано з обмеженими масштабами використання природних ресурсів на території громади, а також з тим, що основні платники ренти працюють у лісовому господарстві та надрокористуванні загальнодержавного значення, де обсяги діяльності залишаються мінімальними. Екологічний податок зріс з 0,9 до 1,0 млн. грн. завдяки поступовому відновленню промислових підприємств і підвищенню уваги до питань екологічного оподаткування. Рентна плата забезпечує зв'язок між використанням природних ресурсів і розвитком громади, тоді як екологічний податок стимулює екологізацію виробництва та підвищення відповідальності підприємств за забруднення довкілля.

У цілому структура доходів Тернопільської міської територіальної громади у 2022–2024 рр. характеризується поступовим збільшенням абсолютних обсягів надходжень при зменшенні частки загальнодержавних податків. Це свідчить про певну фінансову самодостатність громади, яка нарощує власну податкову базу, водночас зберігаючи високу залежність від ПДФО як основного джерела доходів.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЗРОСТАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Актуальність дослідження зарубіжного досвіду справляння загальнодержавних податків і зборів для України визначається потребою підвищення фінансової самостійності територіальних громад і забезпечення стабільності місцевих бюджетів у післявоєнний період. Вивчення європейських моделей розподілу податкових надходжень між рівнями влади дозволяє адаптувати ефективні механізми поділу доходів, зменшити залежність місцевих бюджетів від трансфертів і посилити мотивацію громад до економічного розвитку. У контексті податкової децентралізації для України важливим є використання кращих практик країн ЄС щодо формульного розподілу ПДФО, акцизних і рентних платежів, запровадження цифрових інструментів адміністрування та зміцнення системи фінансового вирівнювання. Це сприятиме формуванню більш справедливої, прозорої та ефективної системи міжбюджетних відносин, що відповідає європейським стандартам управління публічними фінансами.

Передовий світовий досвід показує три взаємодоповнювані моделі забезпечення місцевих бюджетів частками загальнодержавних податків: поділ загальнодержавних податків за формульним принципом (tax-sharing), локальні надбавки до державних податків (surtaxes/piggybacking) і цільові трансферти з прив'язкою до окремих загальнодержавних надходжень (наприклад, паливних акцизів). У ЄС і країнах ОЕСР найпоширеніший підхід — це визначення частки від ПДФО та податку на прибуток, рідше — від ПДВ і акцизів. Вибір комбінації залежить від цілей вирівнювання та стимулів для місцевого розвитку, закріплених у конституційних та бюджетних правилах і принципах

Європейської хартії місцевого самоврядування щодо достатності та передбачуваності ресурсів [1].

Польща є показовим прикладом стабільного tax-sharing: органи місцевого самоврядування отримують фіксовані частки від ПДФО та податку на прибуток підприємств, розподілені за місцем формування надходжень. У 2021–2022 рр. частка ПДФО становила близько половини субнаціональних податкових доходів, а частка від податку на прибуток — майже чверть. При цьому параметри ставок і бази залишаються у компетенції держави, що зменшує податкову конкуренцію між громадами. Така конструкція підтримує вертикальний і горизонтальний баланси системи міжбюджетних відносин і забезпечує високу частку «спільних» податків у доходах гмін, повітів і воєводств [2].

Чехія використовує «закон про бюджетний розподіл податків» (RUD), який формульно ділить ПДВ, ПДФО та інші загальнодержавні податки між державою, регіонами і муніципалітетами з елементами стимулювання зайнятості та демографії. Частки для муніципалітетів по ключових податках є законодавчо закріпленими та періодично коригуються. Сильна сторона цієї моделі — це «прозорість та зрозумілість правил для місцевих бюджетів, а слабка сторона проявляється у потребі регулярного оновлення формул, щоби вони відображали зміни економічної активності й міграції» [3].

Німеччина поєднує поділ загальнодержавних податків із «власним муніципальним торговельним податком (Gewerbesteuer), ставку якого визначають громади (через «Hebesatz»), а також частками муніципалітетів у прибутковому податку та ПДВ за конституційними правилами. Систему доповнює потужне вирівнювання між землями та громадами. Це створює одночасно стабільну базу та простір для місцевих стимулів до розвитку бізнесу. Модель відзначається високими зборами з Gewerbesteuer і передбачуваними потоками від спільних податків» [8].

Окремим напрямом стратегічного розвитку системи оподаткування є цифрове адміністрування загальнодержавних податків, яке напряду підсилює

ресурсну базу місцевих бюджетів, коли частка цих податків зараховується до бюджетів територій, на яких вони справляються. Італія, як піонер обов'язкового е-інвойсингу (B2G з 2015 р., B2B/B2C з 2019 р. через платформу SdI), продемонструвала істотне звуження «розриву з ПДВ» [5] та зростання надходжень завдяки превентивному контролю рахунків-фактур у реальному часі. Хоча ПДВ не є локальним податком, проте зростання обсягу його мобілізації дозволяє наростити фінансову базу місцевих бюджетів за рахунок формульного розподілу цього податку між бюджетами різних рівнів.

Щодо акцизів в ЄС, їх цифровий облік через EMCS забезпечує простежуваність переміщень алкоголю, тютюну та енергоносіїв у режимі відстрочки сплати, знижуючи втрати бюджетів та шахрайство. У країнах, де частки акцизів або пов'язані трансферти поступають до місцевих бюджетів, це безпосередньо підсилює їх стабільність завдяки зростанню обсягів податкових надходжень до бюджетів локального рівня. Для України, що «гармонізує акциз із *acquis*, EMCS як стандарт ЄС — це природна технологічна «опора» майбутнього розподілу доходів» [6].

Ще одним цікавим досвідом європейської практики справляння загальнодержавних податків і зборів і їх акумуляції у бюджетах місцевого рівня є «інфраструктурні трансферти, індексовані до доходів від паливних податків: у Канаді постійний *Canada Community-Building Fund* (раніше *Gas Tax Fund*) щороку спрямовує понад 2 млрд. канадських доларів громадам на фінансування місцевих пріоритетів, інституціоналізуючи довгострокову прив'язку частини паливних доходів до муніципальної інфраструктури» [9].

З огляду на світовий досвід, можливості впровадження в Україні особливостей мобілізації загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів можна окреслити наступним чином:

— закріпити в Бюджетному кодексі стабільні формули поділу часток від ключових загальнодержавних податків, зокрема ПДФО та податку на прибуток, за принципами «місця створення бази» та/або «місця проживання/роботи», як це працює у Польщі й Чехії. Формули такого розподілу податків мають бути

простими, правостійкими й відкритими до щорічного уточнення відповідно до демографічної ситуації та структури зайнятості населення. Такий підхід дозволить зменшити залежність громад від дискретних рішень і посилить мотивацію до розвитку ринку праці;

— розвивати керовані місцевими органами влади стимулюючі інструменти в дусі німецького *Gewerbesteuer*. У межах української унітарної системи це може бути форма муніципального надбавкового збору до податку на прибуток для окремих кластерів або локальна надбавка до ПДФО з порогом, що визначається законодавчими нормами. Альтернативою можуть стати пілотні проєкти з частками ПДВ для великих агломерацій через реверсні інвестиційні угоди з державою. Усі варіанти потребують злагодженої співпраці між органами ДПСУ, бізнес-структурами та громадянським суспільством та ініціюватися як необхідність проведення обов'язкового горизонтального вирівнювання;

— повна цифровізація процесів адміністрування податків і зборів, що розподіляються між місцевими бюджетами. Масштабування е-інвойсингу за італійським зразком (єдина платформа прийняття електронних рахунків, превентивний контроль, стандартизований формат) та інтеграція з системами акцизного моніторингу на кшталт EMCS. Це підвищить «рівень мобілізації ПДВ і акцизів, обмежить «скрутки» та контрабанду, тим самим збільшуючи й місцеві частки надходжень від цих податків» [7];

— інституціоналізувати цільові інвесттрансферти, індексовані до доходів місцевих бюджетів від паливних акцизів, за канадським шаблоном. «Постійний, прогнозований фонд місцевої інфраструктури з чіткими правилами розподілу та відбору проєктів, що зменшує волатильність капітальних видатків громад і створює довіру інвесторів» [9]. Такий механізм може поєднуватися з програмами співфінансування ЄС у частині післявоєнної відбудови нашої країни;

— підкріпити фінансову автономію місцевих бюджетів якісним горизонтальним і вертикальним вирівнюванням, що враховує «фіскальну

спроможність і стандартні потреби, які рекомендують МВФ, Світовий банк і Рада Європи. Дизайн має бути законодавчо простим і прозорим, із регулярними рев'ю та відкритими даними щодо розрахунків для кожної громади» [4]. Це дозволить поєднати стимули для економічного зростання з рівними фінансовими можливостями територій на початковому етапі.

Також, варто засвоїти технологічні стандарти адміністрування податкових надходжень, напрацьовані ОЕСР, а саме: аналітика ризиків у реальному часі, інтегровані особові рахунки платників, безшовний обмін даними між ДПСУ і місцевими фінансовими органами, стандарти звітності щодо податкових видатків та оцінка ефективності надання податкових пільг. Це зменшить «вартість збору» податків і підвищить віддачу для місцевих бюджетів, якщо частини загальнодержавних надходжень будуть закріплені за громадами на постійній основі.

Перспективи зростання загальнодержавних податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів України безпосередньо пов'язані з відновленням економіки, розвитком ринку праці, модернізацією податкового адміністрування та підвищенням ефективності використання фінансових ресурсів територіальних громад. У майбутньому вагоме значення матиме зміцнення бази кожного податку та усунення чинників, що призводять до втрат місцевих бюджетів через недоотримання або нерівномірний розподіл надходжень [44].

Щодо ПДФО, то основні перспективи зростання пов'язані з відновленням зайнятості, легалізацією трудових відносин і підвищенням середнього рівня заробітної плати. Важливим напрямом є удосконалення механізму розподілу ПДФО між державним і місцевими бюджетами, зокрема розширення частки, яка залишається в громадах, що стимулюватиме органи місцевого самоврядування до підтримки роботодавців і створення нових робочих місць. Серед пропозицій варто виділити запровадження територіального принципу закріплення ПДФО за місцем фактичного проживання працівника, а не лише за місцем юридичної реєстрації підприємства, а також підвищення прозорості податкової звітності щодо фонду оплати праці в малому бізнесі. Це дозволить

громадам отримувати більш справедливу частку надходжень та зменшити рівень тіньової зайнятості.

Податок на прибуток підприємств має потенціал до зростання внаслідок відновлення ділової активності, активізації інвестиційної діяльності та поліпшення фінансових результатів підприємств після війни. Перспективним напрямом є розширення частки податку на прибуток, яка зараховується до місцевих бюджетів, зокрема для комунальних підприємств та підприємств, що працюють на території громади. Необхідно стимулювати органи місцевого самоврядування до підтримки підприємницької ініціативи, розвитку індустріальних парків та технопарків, що дозволить збільшити базу оподаткування. Удосконалення справляння передбачає запровадження механізмів автоматичного обміну даними між ДПС і місцевими фінансовими органами, удосконалення методів оцінки прибутковості суб'єктів господарювання та запобігання штучному заниженню прибутку.

Акцизний податок має стабільну фіскальну перспективу, особливо після реформування механізму його адміністрування. Зростання надходжень очікується за рахунок підвищення ставок акцизу до рівня мінімальних європейських стандартів, розширення контролю за обігом підакцизних товарів, а також цифровізації системи відстеження руху пального, алкоголю й тютюнових виробів. Перспективним напрямом є удосконалення формульного розподілу акцизу між громадами, який повинен враховувати реальний обсяг споживання, чисельність населення та логістичні потоки. Доцільно створити єдиний електронний реєстр платників роздрібного акцизу та запровадити онлайн-моніторинг реалізації підакцизних товарів через інтеграцію касових апаратів із базами даних ДПС. Це сприятиме мінімізації втрат і підвищить ефективність контролю за справлянням податку.

Рентна плата має обмежений, але стабільний потенціал зростання у структурі доходів місцевих бюджетів. Збільшення надходжень можливе за рахунок активізації видобувної діяльності, розвитку малої гідроенергетики, використання мінеральних джерел та лісових ресурсів. Доцільно розширити

повноваження місцевих органів у сфері контролю за користуванням природними ресурсами та удосконалити систему обліку надрокористувачів. Запровадження прозорих аукціонів і відкритої звітності за кожним видом ренти забезпечить справедливий розподіл доходів між державним і місцевими бюджетами. Варто також переглянути нормативи зарахування рентних платежів, збільшивши частку, що залишається у громадах, на території яких здійснюється видобуток.

Екологічний податок має потенціал до зростання в умовах посилення екологічних вимог і впровадження принципів сталого розвитку. Підвищення ставок екологічного податку до рівня, який відображає реальні екологічні витрати, дозволить не лише збільшити надходження, а й стимулюватиме підприємства до зменшення обсягів забруднення. Для удосконалення механізму його справляння варто перейти до територіального принципу зарахування податку в місцеві бюджети, де здійснюються викиди, забезпечити цільове використання коштів на природоохоронні заходи, а також запровадити систему електронної екозвітності підприємств. Створення екологічного фонду громади на основі цього податку сприятиме підвищенню прозорості та результативності його використання.

Отже, перспективи зростання загальнодержавних податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів пов'язані з відновленням економіки, вдосконаленням законодавчої бази, діджиталізацією податкових процедур та посиленням фіскальної автономії громад. Підвищення ефективності справляння кожного податку має базуватися на принципах справедливості, прозорості, адресності й стимулюючої ролі у розвитку місцевої економіки. Це дозволить забезпечити сталу дохідну базу місцевих бюджетів і створити умови для фінансової самодостатності територіальних громад у післявоєнний період.

ВИСНОВКИ

Загальнодержавні податки і збори у системі доходів місцевих бюджетів формують основу фінансової спроможності територіальних громад, забезпечують стабільність бюджетної системи та впливають на рівень соціально-економічного розвитку регіонів. У сучасних умовах воєнних і післявоєнних викликів для України актуальність дослідження зумовлена потребою зміцнення фіскальної бази місцевого самоврядування, оптимізації міжбюджетних відносин і забезпечення рівномірного розподілу фінансових ресурсів між державним і місцевими рівнями.

Теоретичні підходи до оцінки ролі загальнодержавних податків у місцевих фінансах ґрунтуються на принципах податкової децентралізації, фіскальної рівноваги та фінансової автономії, що передбачають поєднання загальнодержавного управління податками з наданням громадам справедливих і передбачуваних часток у цих надходженнях. До складу загальнодержавних податків і зборів, які наповнюють дохідну базу місцевих бюджетів відносять: ПДФО, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, рентна плата і екологічний податок.

Результати проведеного аналізу показують, що в Україні у 2022–2024 рр. частка загальнодержавних податків у доходах місцевих бюджетів поступово зменшувалася, хоча їх абсолютні обсяги зростали. Основними факторами зміни динаміки стали воєнно-економічна ситуація, законодавчі новації у сфері адміністрування акцизного податку, зміни в структурі зайнятості населення, уповільнення темпів економічного зростання та диференціація територіальних бюджетів за рівнем податкового потенціалу.

ПДФО у структурі місцевих бюджетів України становить понад третину податкових надходжень, однак його динаміка у 2023–2024 рр. уповільнилася через скорочення зайнятості, міграційні процеси та зменшення військових нарахувань. Обсяг надходжень від ПДФО зменшився з 289,4 млрд. грн. у 2023 р. до 257,5 млрд. грн. у 2024 р. Така тенденція зумовлена насамперед

зниженням темпів зростання заробітних плат, частковим відтоком працівників за кордон, а також зменшенням нарахувань із грошового забезпечення військовослужбовців, що у 2022–2023 рр. становило значну частку ПДФО. Крім того, у 2024 році посилювалися податкові пільги для ВПО і роботодавців, які відновлювали діяльність у зонах ризику, що тимчасово зменшило податкову базу.

Акцизний податок демонстрував стабільне зростання завдяки реформуванню механізму адміністрування, централізованому розподілу та відновленню акцизу на пальне. Рентна плата й екологічний податок залишаються допоміжними джерелами доходів громад, проте мають значення для фінансування природоохоронних і ресурсних програм. Податок на прибуток підприємств відзначається нерівномірністю надходжень, зокрема через коливання прибутковості окремих секторів і податкові пільги.

На прикладі Тернопільської територіальної громади у 2022–2024 рр. спостерігається схожа тенденція. Загальні доходи громади зросли з 3,1 млрд. грн. до 3,9 млрд. грн., проте частка загальнодержавних податків у структурі податкових надходжень знизилася з 60,3% до 52,9%. Основним джерелом залишався ПДФО, який у 2024 р. забезпечив понад 72% усіх податкових надходжень. Акцизний податок продемонстрував найбільший приріст завдяки зростанню обсягів реалізації пального та підакцизних товарів, тоді як податок на прибуток підприємств і рентна плата мали незначну частку. Екологічний податок зростав поступово, залишаючись на рівні близько 1 млн. грн. щороку. Така структура свідчить про високий рівень залежності місцевих фінансів від загальнодержавних податків і водночас про необхідність посилення власної податкової бази громади.

Загалом у структурі доходів бюджету Тернопільської територіальної громади у 2022–2024 рр. частка загальнодержавних податків і зборів залишалася високою, хоча спостерігалось поступове зниження її питомої ваги через зростання ролі місцевих податків і трансфертів. Це свідчить про формування більш диверсифікованої системи доходів, у якій поряд із

загальнодержавними джерелами посилюється значення власних надходжень громади. Умови воєнного часу зумовили потребу в адаптації місцевих фінансів до змін економічного середовища, тому загальнодержавні податки стали стабілізуючим фактором, який дозволив Тернопільській громаді забезпечити базові функції управління, соціальний захист населення і реалізацію пріоритетних проєктів відновлення. Їх значення полягає не лише у фіскальній функції, а й у підтриманні фінансової стійкості місцевого самоврядування, що є особливо важливим у період воєнних викликів і поступового переходу до післявоєнного відновлення економіки.

Удосконалення справляння загальнодержавних податків і зборів має бути спрямоване на підвищення прозорості їх адміністрування, справедливий розподіл між державним і місцевими бюджетами та зміцнення фіскальної автономії громад. Доцільно законодавчо закріпити стабільні формули розподілу часток від ПДФО, акцизного податку та рентних платежів із урахуванням місця створення податкової бази та соціально-економічних умов територій.

Важливими напрямками є цифровізація податкового адміністрування, запровадження електронних систем обліку підакцизних товарів і розширення доступу місцевих органів до даних Державної податкової служби для контролю надходжень. Доцільним є збільшення частки рентної плати й екологічного податку, що залишаються в громадах, на території яких відбувається використання природних ресурсів або розміщення забруднюючих підприємств. Перспективним є створення фондів сталого розвитку громад за рахунок частини акцизних і екологічних платежів.

Таким чином, загальнодержавні податки і збори залишаються ключовим елементом системи доходів місцевих бюджетів, забезпечуючи основну частину фінансових ресурсів громад. Підвищення ефективності їх справляння й удосконалення міжбюджетного розподілу сприятиме фінансовій стабільності, економічній самодостатності та сталому розвитку місцевого самоврядування в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Commission, EMCS overview. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/excise-duties/emcs_en
2. European Commission, VAT in the Digital Age — Final Report (2022). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en
3. GIZ, Municipal Finances and Equalisation in Germany; Bundesministerium der Finanzen, фінансові відносини Федерації й земель. URL: https://www.reformgestaltung.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/GIZ_Standard_A4_hoch_EN_kommunFinanzausgl_web.pdf
4. IMF, Fiscal Federalism/Fiscal Relations. URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/9781557756633-front-1.pdf>
5. OECD, Tax Administration 3.0 and Electronic Invoicing (2022). URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/tax-administration-3-0-and-electronic-invoicing_59ac73c5/2ffc88ed-en.pdf
6. OECD/CoE, Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: <https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/168071a536>
7. SNG-WOFI, профіль Польщі. URL: <https://www.yavp.pl/uk/zhittya-v-polshchi/dovirenyi-profil-u-polshchi-iak-ioho-otrymaty-i-navishcho-vinpotriben-18205.html>
8. World Bank, оцінки субнаціональних фінансів Польщі. URL: <https://financesone.worldbank.org/countries/poland>
9. Ананьєва Є. А. Проблемні питання правового забезпечення дохідної частини бюджетів ОТГ. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. Випуск 4 (44). С. 102-108.
10. Богдан Т. Фіскальні пакети боротьби з кризою. URL : <https://zn.ua/ukr/macrolevel/fiskalni-paketi-borotbi-z-krizoju.html>
11. Бюджет Тернопільської міської територіальної громади за 2022-2024 роки <https://openbudget.gov.ua/local-budget/19549000000/local-incomes>

12. Бюджетна декларація на 2022-2024 роки: Постанова Кабінет міністрів України від 31 травня 2021р. № 548. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-byudzhetnoyi-deklaraciyi-na-2022-2024-t310521>.
13. Бюджетна система: Підручник. за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 626 с.
14. Бюджетний кодекс України. № 2456-VI від 8 липня 2010 року, поточна редакція від 29.09.2021, підстава –1727-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
15. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний та ін. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
16. Валігура В. А., Валігура Т. В. Оцінка конкурентоспроможності податкової системи України як чинника формування національного багатства. *Фінанси України*. 2022. № 12. С. 87-110.
17. Воронін Я. Податкові стимули в умовах воєнного стану. Національна асоціація адвокатів України. 12.04.2022 року. URL: <https://unba.org.ua/publications/7377-podatkovyi-stimuli-v-umovah-voennogo-stanu.html>
18. Гайдай В. І. Механізм державного регулювання ПДФО в умовах децентралізації влади в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 17. С. 69–74.
19. Гончар Г. П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 45. С. 225-233.
20. Даниленко А. І., Єршова Г. В. Повоєнне відновлення економіки України: основні фактори впливу та світовий досвід для України. *Фінанси України*. 2023. № 6. С. 10-33.

21. Данилишин Б. Бюджет 2023: реалістичність та ризики. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/531013_byudzheth_2023_realistichnist.html
22. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget: веб-сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>.
23. Дутова Н. В., Лесік Є. С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1. С. 43-53.
24. Європейська Хартія про місцеве самоврядування. *Місьцеве самоврядування*. 1997. №1-2 (3). С. 90-94.
25. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у період 2022-2024 рр. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
26. Іванишина О. С., Прокопенко І. А., Панура Ю. В. Удосконалення податкової системи як фактор підвищення фінансової безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.75
27. Казначейська система. Підручник: за наук. ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого, д. е. н., проф. О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.
28. Кміть В. М., Руденко В. О. Оцінка ефективності ПДФО та його роль у бюджеті Львівщини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 28. С. 147-154.
29. Ковалевич Д. А. Місцеві бюджети та їх роль у територіальному розвитку. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Економічні науки. 2014. Вип. 2. С. 198–203.
30. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96-102.

- 31.Коровій В.В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2020. № 3. С. 328–336. DOI:<https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-3-328-336>.
- 32.Крикун Т. І. Місцеві бюджети як інструмент економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/126.pdf
- 33.Крисоватий А. І., Валігура В. А. Новації та напрями вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 6. С. 33-53.
- 34.Лютій І. О., Іванюк В.Е. Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 2018. Вип. 1. С. 53-60.
- 35.Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. за ред. В. П. Горина. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2023. 170 с.
- 36.Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/755/07.10.20.pdf>.
- 37.Оніщенко Г. В. Факторний аналіз фіскальної значимості податкових надходжень в умовах дестабілізуючих чинників економічних втрат. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 9-10. С. 87-95.
- 38.Основні фінансові показники громад –експерти створили дашборд. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13835?page=3>.
- 39.Пабат О. В. Роль загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів. *Вісник ХНУВС*. 2020. № 4 (91). С. 140-147.
- 40.Патицька Х. Управління земельними активами територіальних громад в умовах російської збройної агресії в Україні: організаційно-фінансовий аспект. *Світ фінансів*. 2022. Випуск 1 (70). С. 61-75.

41. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI: URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
42. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show-280/97-ВР>
43. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Закон України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>
44. Сидор І. П. Інституційний вимір публічних фінансів: методологічні підходи. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 8. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14974323>
45. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.
46. Сидор І. П., Горин В. П., Федак Ю. С., Сидор Т. І. Поведінкові контури теоретичної конструкції публічних фінансів. *Бізнес Інформ*. 2025. № 2. С. 377-392.
47. Сидор І. П., Коваль С. Л. Сталий розвиток територій та фінансова спроможність громад: сучасні виклики і перспективи. *Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди*. Монографія / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2024. 1011 с. (322-337).
48. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
49. Сидор І. П., Сидор Т. І. Власні доходи місцевих бюджетів у забезпеченні місцевого самоврядування: аналітична оцінка, сучасні виклики та перспективи. *Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки IADTE 2024*. Збірник тез доповідей науково-практичної конференції. Свалява. ЗУНУ. Червень 27, 2024. 384 с. (С. 289-294).

50. Сидор І. П., Сидор Т. І. Фінансова безпека країни через призму фінансової грамотності громадян. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4. С. 60-74.
51. Сидор І., Корнацька Р. Загальнодержавні податки і збори в контексті наповнення місцевих бюджетів. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 795-802.
52. Сидор І.П. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 41-48.
53. Сидор І.П., Карпишин Н. І. Місьцеве оподаткування в Україні в контексті фінансового забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. DOI:<https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.9.56>.
54. Ставки оподаткування доходів фізичних осіб в деяких країнах освіти.: URL: <http://excitingfinance.com>.
55. Сукач О.М., Сарана Л. А., Гордієнко Л. А. Податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів. *Вісник Харківського університету імені В. Н. Каразіна* серія «Економічна». 2021. Випуск 101. С. 68-78.
56. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / За ред. Кравціва В.С., Сторонянської І.З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2020. 531 с.
57. Уряд Канади і Федерація муніципалітетів Канади щодо Canada Community-Building Fund. URL: <about:blank>
58. Фіскальна безпека України в умовах гібридної війни: виклики, ризики, загрози та напрями реагування: аналітична доповідь. Київ: 2016. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/fisk_bezpeka-a7841.pdf
59. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави: Монографія / За ред. д.е.н., проф. А.І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 332 с.

60. Явтушенко А. В. Формування місцевих бюджетів та шляхи їх покращення в умовах децентралізації влади. *Таврійський науковий вісник*. 2021. Випуск 1. С. 62-69.